

JADRANSKA POLITIKA ŠUBIĆA BRIBIRSKIH

MIROSLAV GRANIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 949.75 Šubići
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 25. XII. 1993.

Neosporna je činjenica da "dominij Dalmacije" ovisi o vlasti u dalmatinskim gradovima, pa je i borba za prevlast nad gradovima-komunama borba za dominij nad jadranskim prostorom uopće. Stoga i ne začuđuje činjenica da su Šubići-Bribirski, kao najjači dinasti u Hrvatskoj, već od kraja XIII. st. posebnu pozornost i interes usmjerili upravo prema dalmatinskim gradovima. Iskoristivši sukob dviju dinastija za ugarsko-hrvatsku krunu, Šubići su uspjeli postići takve političke uspjehe koji su nadmašili sve dotadašnje političke vlasti od izumiranja hrvatske narodne dinastije do XIV. stoljeća, posebice na Jadranu gdje su se gradovima nametnuli kao politička vlast kada to nije bio u stanju ni kraj ni mletački dužd.

Još je u XVII. stoljeću otac hrvatske historiografije Trogiranin Ivan Lucius s pravom uočio važnost "nasljednog Primorskog banata" hrvatskih dinasta iz porodice Šubića Bribirskih. Šubićev "Banatus maritimus" neobično je važan jer ističe nasljedno pravo Šubića na onaj dio jadranske obale koji se nalazio pod njihovom vlašću. Odnos Šubića spram dalmatinskih gradova uvjetovan je političkim razvojem gradova i usponom, odnosno jačanjem položaja, u prvom redu bana Pavla i njegove braće. To je odraz jednog šireg procesa stvaranja "sinjorija", po uzoru na slične pojave u Italiji. Uspon dinastije Šubića neizbježna je posljedica sloma kraljevske vlasti. Na ovim prostorima oni stvaraju svoju "sinjoriju", kao što to u Italiji uspijevaju Carare, Este, Scaligeri ili Sforze.

Kada je Lucius sabirao građu za svoje djelo (*De Regno Dalmatiae et Croatiae*), na temelju proučavanja izvora koji su mu bili dostupni zaključio je o Šubićima: "Tam in Mediteraneis quam in Maritimis *Dominium absolutum habuerunt* (kurziv M.G.), *omnisque Regali more statuebant*".¹ Neosporna je činjenica da "dominij Dalmacije" ovisi o vlasti u dalmatinskim gradovima, pa je i borba za prevlast nad gradovima-komunama borba za dominij nad jadranskim prostorom uopće. Stoga i ne

¹ M. KURELAC, Mjesto i značenje Ivana Lučića-Luciusa u hrvatskoj i evropskoj historiografiji (Doktorska disertacija), Zadar 1987., vol. I, str. 333.

začuduje činjenica da su Šubići-Bribirski, kao najjači dinasti u Hrvatskoj,² već od kraja XIII. st. posebnu pozornost i interes usmjerili upravo prema dalmatinskim gradovima. Iskoristivši sukob dviju dinastija za ugarsko-hrvatsku krunu, Šubići su uspjeli postići takve političke uspjehe koji su nadmašili sve dotadašnje političke vlasti od izumiranja hrvatske narodne dinastije do XIV. stoljeća, posebice na Jadranu gdje su se gradovima nametnuli kao politička vlast kada to nije bio u stanju ni kralj ni mletački dužd.

Uspon Šubića Bribirskih ka moći

1.

U vrijeme oslabljene vlasti vladara iz dinastije Arpadovića razvila se dinastička vlast hrvatskih velikaških porodica koje su gotovo samostalno gospodarile Hrvatskom, te možemo slobodno reći da su Arpadovići u Hrvatskoj više bili "izletnici" nego pravi vladari. Uspon jedne loze roda Šubić, i to one koja je držala nasljednu čast bribirskih župana, tipičan je primjer naglog uspona na feudalnoj ljestvici toga vremena. Naime, uspon Šubića možemo pratiti već od druge polovice XII. stoljeća, kada se među odličnicima okupljenim oko bizantskog "duksa" Rogerija, za kratkotrajne bizantske vladavine u Dalmaciji, zapaža i "iuppanus Mirozlaus filius Bogdanzi",³ iz čega se može zaključiti da je županska ili kneževska čast već čvrsto ukorijenjena u bribirskoj lozi Šubića.

Povratkom Arpadovića nakon 1180. godine Šubići su odani i Beli III. kao svom vladaru, jer im je trebala potvrda kraljevske vlasti za njihovu nasljednu čast bribirskih župana, pogotovo ako se uzme u obzir da su imali ozbiljnog takmaca u osobi kneza Domalka u susjednoj sidraškoj županiji.⁴

Knez Domak iz plemena Snačić je u Hrvatskoj, od svih velikaša, preuzeo vodstvo i zadržao ga do 1223. godine, kada je, navodno zbog "nevjere" prema kralju Andriji II., izgubio sve zemlje i posjede od Krke do mora i Zadra, da bi te posjede dobili za nagradu knezovi Bribirski Grgur i Stjepan Šubić sa svojom braćom.⁵

² Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi od plemena Šubića do godine 1347.*, Zagreb 1897.; G. NOVAK, Pavao Bribirski, ban Hrvata i gospodar Bosne, *Jadranska straža*, 1932.; S. ANTOLJAK, Ban Pavao Bribirski "Croatorum dominus", *Rad. Inst. JAZU Zadar*, 19, 1972., str. 5-62; N. KLAJČ, Paulus de Berberio, banus Croatorum dominus et Bosne", *Arhivski vjesnik*, XVII-XVIII, 1974.-1975., str. 409-423; J. BELOŠEVIĆ, Pečatnik hrvatskog bana Pavla I. Bribirskog iz Zadra, *Diadora*, 3, 1965., str. 159-167.

³ D. FARLATI, *Illyricum Sacrum*, III, Mleci 1765., str. 205; N. KLAJČ, "Paulus de Berberio", str. 408-409.

⁴ S. ANTOLJAK, *Pacta ili Concordia od 1102.*, Zagreb 1980., str. 97, 183.

⁵ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, III, ur. T. SMIČIKLAS, Zagreb 1905., str. 231 (dalje: CD)

Knez Domald je izgubio i splitsko kneštvo koje je, prema svjedočanstvu splitskog arhiđakona Tome, prešlo u ruke zvonigradskog kneza Višena Šubića. Knez Višen gubi splitsko kneštvo u borbi sa svojim sinovcem Grgurom Šubićem, koji 1227. postaje knez Splita. Knez Grgur zatim 1227. godine zaposjeda klišku tvrđavu, značajnu stratešku točku za sigurnost Splita i Trogira.⁶ Osim toga, kliški je prijevojem važan za sigurnost trgovačkog puta prema Bosni. Grgurov brat Stjepan Šubić uspijeva nagovoriti Trogirane 1238. godine da ga izaberu za kneza.⁷

Od 1221. godine Šibenik nije više bio podložan knezu Domaldu nego redu Templara, voljom kralja Andrije II. koji ga tom redu ustupa za izgubljeni Klis.⁸ Šibenčani su u upornoj borbi za civitet došli u sukob s templarima, što su vješto znali iskoristiti Šubići koji su u zaleđu Šibenika uspjeli osigurati svoju vlast, upleli se u šibensko-templarski sukob, podržavajući svim silama prava Šibenčana. Knez Grgur naravno iz toga sukoba izvlači svoju korist. Nagrada je šibensko kneštvo. Doista, već 1234. godine nalazimo ga kao šibenskog kneza.⁹ Tako su Bribirci već u početku svojega uspona došli do kneštva dvaju dalmatinskih gradova, Splita i Trogira, te kneštva "castruma" Šibenika i posjeda Skradina, što je s utvrđama Bribir, Ostrovica i Klis stvorilo njihov "dominij" u Dalmaciji. Preko Splita, Trogira i Šibenika knez Grgur izbio je na more koje je morao braniti. To je zasada mogao ako je bio u dobrim odnosima s Venecijom. Stoga je on pružio pomoć Dubrovčanima protiv zahumskoga kneza Petra, pošto su Dubrovčani tada priznali vlast mletačkoga dužda. Grgur Šubić se i obraća u jednom pismu mletačkom duždu i daje do znanja da su "pravi prijatelji" oni koji imaju iste namjere, što se za njih, tj. Dubrovčane, ne može utvrditi, jer su opljačkali Splitsane, njegove štitenike.¹⁰

Bribirci 1239. godine u Splitu gube kneštvo,¹¹ dok se u Trogiru još uvijek drže na tom položaju.¹² Zadržavaju i Šibenik, u kojemu je knez Danijel Bribirski.¹³ Dakako da su Bribir i Ostrovica u njihovim rukama. Unatoč gubitku Splita, odnosi Bribiraca i Splitsana su korektni i prijateljski. Ovo nastojanje Bribiraca da se učvrste u dalmatinskim i hrvatskim gradovima vezano je uz prihode s tih kneštava i gospodarske interese, jer su politički ciljevi samo koncentrirani izraz materijalnih interesa.

⁶ N. KLAJČ, "Paulus de Berberio", str. 410, 411; G. NOVAK, *Povijest Splita*, I, Split 1957, str. 131-133.

⁷ CD, IV, str. 84-86; I. LUCIUS, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*, Mleci 1674, str. 38-40; Hrvatski prijevod I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, I-II, Split 1979. (preveo J. Stipišić).

⁸ S. GRUBIŠIĆ, *Šibenik kroz stoljeća*, Šibenik 1974., str. 18.

⁹ CD, III, str. 431-432.

¹⁰ Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi*, str. 31-32.

¹¹ G. NOVAK, *Povijest Splita*, I, str. 134-137.

¹² CD, IV, str. 127.

¹³ CD, IV, str. 430-432.

Kratkotrajan uspjeh kralja Bele IV. da obuzda i ugarske velikaše poremećen je tatarskom provalom, stoga je nakon njihova odlaska kralj bio primoran opozvati mnoge akte i darovnice.¹⁴ Međutim, Bela uspijeva u tome da kneštva dalmatinskih gradova povjeri svome banu i istisne lokalne velikaše s dotadašnjih položaja.¹⁵

Bribirci su ovim potezom Bele IV. u dalmatinskim gradovima bili izravno pogođeni, ali još uvijek jaki da zatraže od njega potvrdu vlasti u bribirskom kneštvu. Kralj nije imao razloga ne udovoljiti njihovim molbama, te je 1251. izdao povelju kojom knezu Stjepku i njegovom bratu Jakovu, sinovima kneza Stjepana, zatim Grguru i Danijelu, sinovima Pribine, i Obradu Budislavovu potvrđuje bribirsko kneštvo i tom prilikom naveo zasluge koje su učinili prema kući Arpadovića. Između ostalih zasluga navodi se da su se borili često protiv onih koji su se dizali protiv kralja na kopnu i moru (*contra multos etiam alios adversus Regiam Majestatem resultantes in praelio navali /kurziv M.G./ et terrestri saepe ac saepissime*).¹⁶ Prema tome Šubići su bili sposobni voditi borbe i na moru, što je uključivalo i posjedovanje brodova za vođenje takvih pothvata.

Ovom poveljom kralj je očito imao namjeru pridobiti kneza Stjepka da prihvati novonastale promjene, te ga imati na svojoj strani protiv drugih plemića. Kako su banovi često izbivali iz Hrvatske i Dalmacije i boravili u Ugarskoj, za velikaše u susjedstvu dalmatinskih gradova ukazala se prilika da se preko položaja načelnika (potestata) ponovno u njih uvuku. Naime, gradovi su bili primorani da ih sada biraju za načelnike. Tako Bribirci opet dobivaju 1263. godine načelnički položaj u Šibeniku, ali za života Bele IV. ne uspijevaju se na duže vrijeme dokopati Trogira i Splita.¹⁷ Tako izgleda da su Bribirci bili oslonac kraljevske vlasti u Hrvatskoj i Dalmaciji, ali to ne znači da i bribirski knezovi nisu znali iz toga izvući neku korist za sebe. Priznanje kraljevske vlasti pruža s druge strane mogućnost širenja osobne vlasti na ovim prostorima, samim tim što je kralj dosta daleko i njegova se vlast ispod one knezova Bribirskih toliko ne osjeća. Upravo ta činjenica pruža priliku Bribircima da se polako osamostaljuju od središnje vlasti. Taj proces treba shvatiti u kontekstu sekundarnih suprotnosti feudalnog uređenja, u kojem su se velikaši nastojali u svakom pogledu osamostaliti prema vladaru. Učvršćenje položaja nasljednog kneštva u bribirskoj županiji bit će ona politička glavnica koja će im omogućiti proširenje osobne vlasti do dinastičke moći.

---

¹⁴ N. KLAIĆ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976., str. 322-329.

¹⁵ G. NOVAK, *Prošlost Dalmacije*, Zagreb 1944., str. 123-124.

¹⁶ I. LUCIUS, *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*. Editio nova atqve emandata, Beč 1758., str. 172-173.

¹⁷ N. KLAIĆ, *Trogir u srednjem vijeku*, Knj. II., sv. 1., Javni život grada i njegovih ljudi, Trogir - Split 1985., str. 154.

2.

Istina je da su reforme Bele IV. samo privremeno zauzdale hrvatske velikaše. Za Ladislava IV. Kumanca (1272.-1290.) vlast Arpadovića u Hrvatskoj ponovo počinje slabiti.¹⁸ U to vrijeme i u bibrirskoj kući dolazi do "smjene generacija". Naime, sada u prvi plan dolaze sinovi kneza Stjepka: Pavao I., Juraj I. i Mladin I. Oni će malo ali čvrsto jezgro svoje vlasti, bibrirsku županiju, proširiti u idućim desetljećima prema sjeveru i jugu. Upravo za njihove vlasti nastavljen je i ostvaren nagli uspon ove dinastičke porodice. U važnim i presudnim političkim zbivanjima krajem XIII. stoljeća njihov će utjecaj biti često presudnoga značaja.

Knez Stjepko Šubić-Bibrirski umro je 1274. godine.¹⁹ Još za njegova života, 1272. godine, uspio je njegov najstariji sin Pavao I. dokopati se položaja potestata u Trogiru, pa ga trogirski dokumenti i tituliraju "nobilis vir dominus Paulus potestas".²⁰ Sljedeće je godine i splitski knez. Joakim Pektar, ban čitave Slavonije, nije više mogao vršiti funkciju kneza u dalmatinskim gradovima, te su oni bili skloni na njegovo mjesto izabrati kneza Pavla Šubića, što su i učinili.²¹ U pismu iz 1273. kralj Ladislav naslovljava Pavla kao zamjenika primorskog bana (Paulo qui vicem gerit pro bano maritimo).²² U vrlo složenoj političkoj situaciji preuzet će Pavao i naslov primorskoga bana. Naime, u sukobu između gradova Šibenika i Trogira umiješan je i sam Pavao, jer mu je brat Juraj bio šibenski knez.²³ Kako je od samog kralja bio upozoren da se ne miješa u sukob, a vjerojatno nije ozbiljno shvatio kraljeva upozorenja i naredbe, izgubio je banski položaj. Negdje između 7. i 21. srpnja 1275. skinut je Pavao s banskoga položaja, a na njegovo je mjesto postavljen Nikola.²⁴

Zanimljivo je da se u jednom splitskom dokumentu od 5. VI. 1276. Pavao titulira kao "ban" (... bani Pauli incliti domini ...).²⁵ Naime, kako je banski naslov redovito vezan za određeni teritorij na kojem ban vrši upravnu vlast, a u ovom nazivu ga nema, to znači da je Pavlu ostao banski naslov bez stvarne vlasti. Začudo, Ladislav ni ne pokušava službeno vratiti Pavlu banstvo, očito uvjeren da bi takav akt prema onome koji se banske časti očito nije odrekao bio novi dokaz njegove samostalnosti.

U ispravi od 20. V. 1277. godine Pavao Bibrirski spominje se kao splitski knez zadnji put,²⁶ a nasljeđuje ga na tom položaju brat Mladin I., kako se to može

---

¹⁸ Vj. KLAJČ, *Povijest Hrvata*, I., Zagreb 1889., str. 251 i d.

¹⁹ Vj. KLAJČ, *Bibrirski knezovi*, str. 43.

²⁰ CD, VI, str. 4.

²¹ CD, VI, str. 30.

²² CD, VI, str. 43.

²³ N. KLAJČ, *Trogir u srednjem vijeku*, str. 158-159.

²⁴ CD, VI, str. 43, 109-110.

²⁵ CD, VI, str. 121.

²⁶ CD, VI, str. 201.

zaključiti po ispravi od 30. VI. 1277. godine prema protokolu iste, gdje je zabilježeno da je sastavljena u vrijeme "domini Mladini filii quondam comitis Stepconis de Breberio illustris comitis Spalatensis".²⁷ Na položaj primorskog bana dolazi ponovo knez Pavao 1278. godine.²⁸ U Kninu 1282. godine izdaje "Paulus banus Maritimus" darovnicu Radoslavu Dolgomudi na selo Tuseno.²⁹ U toj ispravi tvrdi ban Pavao da njegovo banstvo proizlazi iz kraljevske zahvalnosti, što je više kurtoazni potez nego odraz realnih prilika. U Hrvatskoj i Dalmaciji sve se više osjeća snaga knezova Bribirskih, gdje stvarno odlučuju knez Pavao i njegova braća. Trogirani, primjerice, još uvijek nisu skloni bilo koga iz porodice Bribiraca počastiti svojim kneštvom. Oni očito nisu zaboravili ranije držanje Bribiraca, pa su za načelnike birali strance. Tako je 1283. godine trogirski načelnik (potestat) neki Franciscus Faletus. Godine 1284. to je Palmerius Falci.³⁰

Ponovni dolazak Pavla Bribirskog na banski položaj omogućio je njemu i njegovoj braći da u vrijeme oslabljene kraljevske vlasti počnu štiti vlast svoje porodice. U tom kontekstu treba uzeti i činjenicu da je od 1285. godine knez Juraj Šubić Bribirski počeo upravljati Trogirom uz potestata, a kasnije i sam.³¹ Kako je on bio zauzet kneževskim poslovima u Klisu i Ninu, gdje je povremeni knez,³² Trogir više vodi njegov potestat nego knez Juraj.

Ostvarenju potpune banske vlasti Pavla Bribirskog na hrvatsko-dalamskoj obali smetali su omiški knezovi Kačići. Oni su bili gospodari Omiša i njegova zaleđa, te nastavljači tradicija neretvanskih vladara i gospodari srednjega Jadrana.³³ Omišani su zbog gusarenja bili opasni Veneciji, Dubrovniku i Zadru. Iako je kralj Bela IV. bio prisiljen intervenirati protiv njihovih gusarskih pothvata,³⁴ i pored toga gusarske akcije Omišani ne prestaju. Kačići i dalje postavljaju Dubrovčanima uvjete uz koje smiju ploviti po Jadranu.³⁵ Njihovi brzi brodovi napadali su i splitske i šibenske trgovce, te napuljske brodove, zbog čega napuljski kralj Karlo I. Anžuvinski sklapa 1274. godine savez s gradovima Splitom i Šibenikom radi zajedničkoga rata protiv omiških gusara.³⁶

Omiško gusarenje bilo je ipak njeveća smetnja Veneciji, čije je brodovlje plovilo uz našu obalu poznatim morskim putem prema Levantu i natrag. Na tom putu,

---

²⁷ CD, VI, str. 206.

²⁸ Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 49.

²⁹ S. ANTOLJAK, Ban Pavao Bribirski, str. 8-9, bilj. 24.

³⁰ CD, VI, str. 422, 504.

³¹ CD, VI, str. 524.

³² Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 55.

³³ G. NOVAK, *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća*, Beograd 1962., str. 206 i d.

³⁴ CD, IV, str. 105-106, 112-113, 207.

³⁵ V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, 1, Zagreb 1980., str. 107-108.

³⁶ CD, VI, str. 86-88; LUCIUS, *De Regno*, str. 175-176, 177.

pored Zadra, posebnu važnost imaju otoci Brač i Hvar, kojima tada vladaju omiški knezovi. Venecija uspijeva 1278. nametnuti svoju vlast Braču i Hvaru.³⁷ Iz ovih otoka su Mlečani nastavili akciju prema obali, te povelili rat protiv Omišana. Uspjeli su 1280. godine osvojiti omiški kaštel i razvaliti ga. U taj se rat upleo ban Pavao, te uspio zagospodariti gradom Omišem sa njegovim zaleđem još prije zauzeća omiškoga kaštela 1279. godine.³⁸ Kako su se Bribirci držali u sukobu Omišana i Mlečana, nije baš posve jasno, jer je njima također bilo u interesu da se savladaju Omišani, kako bi se oni mogli nametnuti tom gradu za knezove.

Mlečani su držali omišku utvrdu i bili neposredni susjedi novih gospodara Omiša, bana Pavla i njegove braće. Stoga ban Pavao šalje svoje izaslanike, zadarske građane Paskvana Varikašu i Domakda Zadulina (Cedolinija), da u Mlecima sklope čvrsti, potpuni i neprekidni mir na tri godine s mletačkim duždom. Ban Pavao i njegova braća obećaju duždu u svoje ime, Omišana, svojih podanika i ljudi koje bi primili u svoj banat i kneštva da ne će napadati ni ljude ni imovinu Mlečana.³⁹ Sklopljeni mir je bio potreban objema stranama; Mlečanima da zadrže omiški kaštel, odakle mogu strateški kontrolirati grad Omiš na ušću Cetine i Brački kanal, a Bribircima da u gradu učvrste svoju vlast, koju su tek nedavno stekli. Mlečani se naprežu da po isteku mira zadrže kaštel, stoga 1287. godine mletačko Vijeće zaključuje da se protiv Omišana opremi brodovlje (ut contra Almisenses naves armentur).⁴⁰ Premda Mlečani potiču i bune nezadovoljne Trogirane protiv bana Pavla, Bribirci uspijevaju 1287. godine zavladao omiškim kaštelom i u njemu postaviti svog čovjeka da ga brani od Mlečana.⁴¹

Godine 1288. Trogirani se pojavljuju kao jamci mira prema Veneciji - ban Pavao i njegova braća Juraj i Mladin će poštivati odredbe ugovora. Trogirani obećavaju platiti jamčevinu od šesto libara ako bi se dogodilo da Omiš iziđe ispod vlasti i gospodstva knezova Bribirskih.⁴² Posjedovanje Omiša i njegova kaštela ugrožavalo je osobito tada mletačke otoke Brač i Hvar. Otuda i uporna borba Venecije da se učvrsti na kopnu ili da se Bribirci privole za mir i tako diplomatskim putem osigura sigurnost morskoga puta i neutralizira eventualne opasnosti s kopna. U tom kontekstu treba promatrati novo primirje koje sklapa 1290. godine u Mlecima ban Pavao posredstvom svojih poslanika i braće s mletačkim duždom. Ugovorom od 14. V. 1290., sklopljenim u Veneciji, ban Pavao pristaje na sve uvjete plovidbe na Jadranu.⁴³ Ban Pavao se obvezuje da ne će ni on ni njegovi podanici za tri godine

³⁷ *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, I, ur. Š. LJUBIĆ, Zagreb 1868., str. 125-126 (daje: *Listine*)

³⁸ Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 51.

³⁹ *Listine*, I, str. 125-126.

⁴⁰ Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 51.

⁴¹ N. KLAIĆ, *Trogir u srednjem vijeku*, str. 171-172.

⁴² Isto, str. 172.

⁴³ *Listine*, I, str. 147-149.

uznemiravati mletačke posjede, osobito ne otoke Brač i Hvar, te da brodovi njegovih podanika ne će ploviti preko linije Ancona - otok Unije prema Veneciji, odnosno na sjever.

Da bi spriječila gusarske napadaje na svoje brodove, Venecija nameće odredbu ugovora po kojoj nitko iz Pavlova banata ili iz kneštva njegove braće ne smije pri susretu s nekim mletačkim brodom pristati uz njega pramcem, nego to mora krmom. Jamci mira su gradovi: Trogir, Šibenik i Split i k tome neki Zadrani. Za uzvrat Venecija obećaje da ne će dirati ni osobe ni imovinu bibrirskih knezova, niti Omišana na moru i kopnu. Prekršitelj mira plaća veliku globu od 20.000 mletačkih libara.⁴⁴ Ovaj ugovor nije značio slabost Bibriraca prema Veneciji, nego je trenutnu ravnotežu uskoro pretvorio u njihovu nadmoć prema Veneciji na istočnoj obali Jadrana, premoć koju će Bibrirci zadržati sve do Pavlove smrti. Nastavak gusarskih akcija i zauzimanje Zadra 1311. najbolji su nam dokazi za takvu tvrdnju.⁴⁵ Može se primjetiti da u ugovorima koje Bibrirci sklapaju s Venecijom nema ni spomena ugarsko-hrvatskog kralja, što ide u prilog mišljenju o njihovom stupnju samostalnosti.

3.

Usponu moći bana Pavla Bibrirskog pogodovale su prilike u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu za posljednjih Arpadovića, kada je nastupilo razdoblje borbe za prijestolje između budimskih i napuljskih pretendena, a koje je potrajalo čitavo desetljeće.⁴⁶ Upravo u to doba počinje nagli uspon bana Pavla i njegove braće. Taj uspon do dinastičke moći i vlasti bio je povezan s oslobođenjem od stvarnog vrhovništva Arpadovića i Anžuvinaca. Snaga i utjecaj Bibriraca bila je poznata i budimskom i napuljskom dvoru, te se oba nadmeću za njihovu naklonost, što će Bibrirci višestruko iskoristiti kako bi stekli zakonsku podlogu svoje vlasti.

U to su doba Bibrirci gospodari svih hrvatskih i dalmatinskih gradova na obali osim Zadra, te su Hrvatska i Dalmacija za Anžuvince "odskočna daska" do ugarsko-hrvatskoga prijestolja.⁴⁷ Položaj Bibriraca u Dalmaciji 1290. i 1291. godine tek je nešto poljuljan, jer su privremeno izgubili kneštvo u Trogiru, koje su ubrzo povratili.⁴⁸ Laskave titule, preko kojih Anžuvinci žele što čvršće vezati Bibrirce uz svoj dvor, primaju se s određenim oprezom. Najgorljiviji pristalica Karla Martela u Dalmaciji i Hrvatskoj je Juraj Šubić. On 1293. godine u Zadru produžuje s Venecijom onaj ugovor o miru sklopljen 1290. godine, pod istim uvjetim i obvezama.⁴⁹

---

⁴⁴ CD, VI, str. 696-699.

⁴⁵ S. ANTOLJAK, Ban Pavao Bibrirski, str. 23.

⁴⁶ N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, str. 407 i d.

⁴⁷ B. HOMAN, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria (1290-1403)*, Rim 1938., str. 88-89. 109-110.

⁴⁸ LUCIUS, *Memorie storiche*, str. 129-130.

⁴⁹ CD, VII, str. 72-73.

Napuljski je dvor darovnicama nastojao pridobiti ne samo hrvatske i ugarske velikaše nego i susjedne srpske velikaše. Tako je, primjerice, Karlo II. Napuljski izdao u ljeto 1292. godine povelju Vladislavu Nemanjiću.⁵⁰ Istoga je dana, 19. VIII. 1292., taj vladar izdao banu Pavlu, Jurju i Mladinu, te njihovim zakonitim potomcima, poznatu darovnicu koja je sankcionirala sve posjede već tada moćnih knezova Bribirskih, što je u potpunosti učvrstilo njihovu vlast kao moćnih dinasta.⁵¹ To je bila upravo potvrđnica darovnice Karla Martela kojom se nagrađuje "vjernost" bana Pavla i njegove braće. Između ostaloga, od Hrvatske i Dalmacije potvrđuje im ono što im je dao Karlo Martel, tj. od "granica zahumskog kneštva do Senja, Gacke i Modruša sa svim barunima, vazalima, gradovima, utvdama i selima, kao i otocima koji pred obalom leže u moru i svim pravima i njihovim pripadnostima da ih drže, njima upravljaju, imaju ih i posjeduju slobodno i po svojoj volji". Ako se malo bolje analizira dispozitivni dio ovog privilegija, lako dolazimo do zaključka da on Bribircima osigurava gotovo sve i ništa. Naime, pod njihovu posrednu ili neposrednu vlast imaju doći ne samo svi gradovi u primorju, utvrde, nego i svi "baruni" imaju postati njihovi vazali, ali s druge strane nema ni riječi o banatu u Hrvatskoj i kneštvu dalmatinskih gradova.

Ban Pavao je imao u Hrvatskoj i Dalmaciji banska prava koja su mu "de iure" davala seniorski položaj nad velikašima, ali su prava Bribiraca u dalmatinskim gradovima bila ograničena kneževskim pravima koja reguliraju sami gradovi po svojoj volji i koja se nisu mogla mijenjati ukoliko se ne bi promijenile povlastice koje su ti gradovi dobili od ugarsko-hrvatskih vladara.⁵² Te povlastice gradovi ljubomorno čuvaju, nastojeći da se ne okmje gradske slobode i prava. Darovnica je sastavljena nejasno, te nije ni u čemu izmijenila stvari položaj Bribiraca, ali je za to davala mogućnost u budućnosti, ukoliko nastave s podrškom napuljskom dvoru.

Bribirci su još uvijek vrlo oprezni prema napuljskom dvoru, čiju vladavinu u Hrvatskoj i ugarskim zemljama nitko ne priznaje. Ono što nisu dobili od Anžuvinača pokušavaju izvući od Arpadovića. Tako na "druvoj strani" pokušavaju iznuditi zakonsku potvrdu onih časti koje stvarno uživaju. U tom smislu treba gledati na privilegij koji je kralj Andrija III. Mlečanin dao Bribircima. Inicijativa dolazi od samih Bribiraca. Oni šalju svoga izaslanika, augustinca Deziderija, koji nosi njihovu ponudu. Bribirci zahtijevaju potvrdu naslova primorskoga nasljednog banata!⁵³ Andrija III. je učinio pogrešan potez i pokušao nametnuti vlast svoje majke, "ducisse" Tomasine Morosini,⁵⁴ što je potpuno udaljilo Bribirce od budimskog dvora, a posljednji je Arpadović tako propustio posljednju priliku da se preko najjače velikaške obitelji učvrsti na prijestolju.

---

⁵⁰ CD, VII, str. 103.

⁵¹ CD, VII, str. 104-105.

⁵² N. KLAIĆ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, str. 420, 424.

⁵³ CD, VII, str. 163-164.

⁵⁴ Vj. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, I, str. 270, 272.

Bribirci su zadržali i dalje nezavisan i čvrst položaj prema Budimu i Napulju. To najbolje pokazuje primjer bana Pavla koji svojevrijedno, bez Budima i Napulja, mijenja osnovni karakter banske službe. On primorski banat zamjenjuje banskom čašću nad svim Hrvatima i tako od primorskog bana postaje ban Hrvata - banus Croatoum.⁵⁵ To je najbolji dokaz nezavisne političke moći bana Pavla koji od tada ide gotovo samostalnim putem i već tada pripaja svom banatu i primorske gradove, u kojima kneštvo prepušta bratu Jurju. Ovaj je u izvorima naslovljen "civitatum maritimarum comes".⁵⁶ On je gospodario neposredno sa svim gradovima na obali, osim Splita i Skradina.

Da bi napokon pridobio Bribirce na svoju stranu napuljski se kralj Karlo II. odlučuje na novi potez. On 17. VI. 1295. izdaje banu Pavlu neobičan privilegij kojim pristaje i želi da njegov sin Karlo Martel, ugarski kralj, ostavi doživotno banu Pavlu banat ili bansku vlast u hrvatskim i dalmatinskim stranama, onako kako je sam ban držao i kako ga sada drži.⁵⁷ Sadržaj ovog privilegija odaje nam ono što su Bribirci u sukobu suparničkih snaga željeli postići: zakonsku podlogu svojoj nasljednoj banskoj vlasti. Međutim, kako je smisao sadržaja povlastice "pro futuro", nema nikakve potvrde da je Karlo Martel tako i postupio. Karlo Martel umro je 19. VIII. 1295. godine⁵⁸ i vjerojatno nikada nije izdao Bribircima povlasticu sličnoga sadržaja. Ova povlastica kralja Karla II. priznaje banu Pavlu bansku čast i vlast samo "ad personam". Unatoč tome, sveze Bribiraca i napuljskog dvora se ne prekidaju. U vremenu od 1295. godine sve do 1305. godine dolazili su poslanici bana Pavla od kojih je poznat samo skradinski knez Donald, kojem je kralj Karlo II. poklonio određenu količinu žita u dva navrata, 1299. i 1300. godine.⁵⁹

Ipak se Karlo II. odlučuje potvrditi raniju darovnicu Karla Martela. To je učinio 14. VIII. 1298., kada je potvrdio "gradove, utvrde, sela, zemlje i posjede u Ugarskom Kraljevstvu i Slavoniji, te u dalmatinskim i hrvatskim stranama", koje su imali ili će imati ubuduće bribirski knezovi.⁶⁰ To je stvarno potvrda bez pravnog učinka, koja u tom času ništa ne oduzima i ništa ne daje hrvatskim dinastima! Međutim, politiku pridobijanja darovima bana Pavla i njegove braće napuljski dvor i dalje nastavlja. Tako Karlo II. daruje jednoga konja omiškom knezu Jurju, zatim i ratni stroj (ballistu) banu Pavlu.⁶¹ U tom smislu izdana je i nova potvrđnica, koja govori o velikim zaslugama Bribiraca koji su, da bi Anžuvincima pribavili Ugarsko Kraljevstvo, podnijeli

---

⁵⁵ S. ANTOLJAK, Ban Pavao Bribirski, str. 20-25.

⁵⁶ CD, VII, str. 173-174.

⁵⁷ CD, VII, str. 203-206.

⁵⁸ E. G. LÉONARD, *Gli Angioini di Napoli*, Dall' Oglio, Varese 1967., str. 227-228. Umro je Karlo Martel od neke pošasti (pestilenza). Zanimljivo da ga je Dante Alighieri neobično cijenio i stavio ga u raj (*Divina comedia*, Canto VIII, vv. 21 e sgg.).

⁵⁹ CD, VII, str. 207.

⁶⁰ CD, VII, str. 313.

⁶¹ CD, VII, str. 330, 344.

neprijateljske zasjede i nasrtaje, teške nevolje i poteškoće. Stoga potvrđuje 4. VIII. 1299. godine banu Pavlu i njegovoj braći "civitates, castra, villas, terras et possessiones in regno Vngarie et Sclauonie et partibus Croatiae et Dalmatie constituta", koje je Karlo Martel prije darovao i to "cum hominibus et vassalia". To im potvrđuje trajno, dariva ponovo i prenosi u "feudum nobile", ali uz uvjet da ga vjerno služe i da mu kad ustreba pomognu brojnom vojskom (cum copioso exercitu iuxta posse nobis assistere teneantur).⁶²

U ovoj potvrdnici prvi put se javlja uvjet od strane Anžuvinaца koji od Bribiraca traže vojničku službu. To bana Pavla udaljava od napuljskoga dvora, koji se ne želi podložiti novoj dinastiji kao ni Arpadovićima, te nastavlja svojim samostalnim političkim putem. Iako je ban Pavao dobio od Karla II. poziv (1300. godine) da skupa s bratom Jurjem prati mladog Karla Roberta od Manfredonije, designiranog kralja Ugarske, u toj pratnji ga ne nalazimo.⁶³ Novoga kralja prati samo Juraj Šubić koji i dalje održava dobre veze s Napuljem i dovodi Karla Roberta do Zagreba, gdje ga predaje ugarskim velikašima.⁶⁴ Iako su Napuljci pokušali privući bana Pavla darovima i laskavim ponudama, uza sva nastojanja njihov odnos ostaje sve do Pavlove smrti hladan. Bana Pavla nema ni na "krunidbi" Karla Roberta 1308. godine,⁶⁵ ali stoga kardinal Gentilis uzima kneza Jurja, Pavlova sina, za svoga dvorjanika.⁶⁶

U ovoj desetogodišnjoj borbi između Arpadovića i Anžuvinaца za prevlast, ipak su se Bribirci oslobodili stvarnog vrhovništva, iako nisu nikada odbacili formalni kraljevski suverenitet ni jedne vladarske kuće. Vješto korištenje suparništva vladarskih kuća za prijestolje omogućilo im je da se osamostale do dinastičke moći i sačuvaju svoje političke i gospodarske interese.

Dok kod bana Pavla opažamo udaljenost, pored svih darova i usluga od Anžuvinaца, njegov brat Juraj, knez dalmatinskih gradova, održava nešto čvršće veze s napuljskim dvorom. To je sasvim prihvatljivo, imajući u vidu da je Juraj knez dalmatinskih gradova i da mu donekle treba pomoć Anžuvinaца protiv Mlečana. Stoga i Karlo II. odlučno upozorava Mlečane da postupaju s njim kao s prijateljem i da mu u svakom pogledu pomognu, te mu potvrđuje "gradove, utvrde, sela, ostala dobra i vazale u krajevima Slavonije i drugdje u rečenom Ugarskom Kraljevstvu".⁶⁷ Karlo II. i 1301. godine obdaruje kneza Jurja; poklon su trideset i tri konja.⁶⁸ Točno je da su Bribirci jači od Venecije na samoj obali, ali nemaju jaku momaricu te im je podrška Anžuvinaца protiv Mlečana značajna. S druge pak strane Anžuvinci bez podrške

---

⁶² CD, VII, str. 353-354.

⁶³ CD, VII, str. 368.

⁶⁴ Vj. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, I, str. 278.

⁶⁵ B. HOMAN, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria*, str. 113-114.

⁶⁶ CD, VIII, str. 11.

⁶⁷ CD, VII, str. 361-362.

⁶⁸ CD, VIII, str. 11.

kneza Jurja ne mogu dovesti Karla Roberta u Ugarsko Kraljevstvo. Tako je knez Juraj postao važan faktor koji utire put novoj dinastiji do vlasti.

U sukobu dviju suparničkih dinastija odlučno su stali na Anžuvinsku stranu i pape Nikola IV. i Bonifacije VIII. Kako bi pružio što jaču podršku Anžuvincima, papa Bonifacije VIII. nastoji preko visokog klera u dalmatinskim i hrvatskim gradovima ojačati napuljsku stranu na štetu budimske. Na nadbiskupske stolice u Splitu i Zadru postavlja svoje ljude.⁶⁹

U tom svijetlu treba gledati i uspostavu biskupije u Šibeniku. Za osnivanje šibenske biskupije zalagao se osobito knez Juraj. On je od pape Bonifacija VIII. isposlovao uspostavu nove biskupije u tom čisto hrvatskom gradu koji je tim aktom stekao i civitet.⁷⁰ Tako je uz pomoć Bribiraca i okončan stoljetni sukob između Šibenika i Trogira, čijoj je biskupiji Šibenik ranije pripadao.⁷¹ U nizu dalmatinskih gradova koji su bili pod vlašću Bribiraca stvoreno je još jedno jako uporište njihove moći. Iz svega je vidljivo da su odnosi Bribiraca i pape Bonifacija VIII. bili prisni i čvrsti, što je posljedica političke nužde pošto su Bribirci "most" preko kojega Karlo Robert ulazi u Hrvatsku i Ugarsku. Stoga je i razumljivo ono imenovanje Pavlovog sina Jurja 1308. godine za dvorjanika kardinala Gentilisa, kojega ovaj prima "in domicellum et familiarum nostrum domesticum et commensalem".⁷²

4.

Prostrani "dominij" Bribiraca obuhvaća u prvom desetljeću XIV. stoljeća prostor od Kvarnera do Neretve na jugu, i od mora na istok do Drine, uključujući Hrvatsku, dio Neretvanske Kneževine, Bosnu, Hum i sve primorske i dalmatinske gradove, osim Zadra kojim su vladali Mlečani. Zanimljivo je da su se Bribirci, za razliku od ranijih velikaških porodica koje su se zakratko nametnule primorskim gradovima za knezove, uspjeli u njima održati duže vrijeme i tako ojačali svoj politički položaj. Bribirci su, izvan svake sumnje, postali nova snaga na jadranskoj obali s kojom mora računati ne samo hrvatski i dalmatinski građanin nego i moćna Venecija.

U novonastalim prilikama Zadar postaje prikrivena želja, grad za kojim će posegnuti u novom rasporedu političkih snaga prvom prilikom kada im se ona ukaže. Grad Zadar je najvažnija, ali i najosjetljivija točka Mlečana na dijelu hrvatske obale.⁷³ Naime, kako smo i ranije isticali, Mlečanima je istočnojadranska obala najviše bila potrebna za plovidbu i veze s Istokom, a Zadar je na tom putu najvažnija i prema

---

⁶⁹ Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 64; CD, VII, str. 343.

⁷⁰ S. GRUBIŠIĆ, *Šibenik kroz stoljeća*, str. 19-22.

⁷¹ N. KLAIĆ, *Trogir u srednjem vijeku*, str. 175 i d.

⁷² CD, VIII, str. 243.

⁷³ N. KLAIĆ - I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, *Prošlost Zadra*, II, Zadar 1976., str. 206 i d.

tome najosjetljivija točka. Stoljetno nezadovoljstvo zadarskih građana, koji koriste svaku priliku da zbacе mletačku vlast, zbog različitih uzroka, čini Zadar posebno ranjivim mjestom, kojeg Mlečani sve do 1409. godine nisu uspjeli trajno sanirati. Godine 1308. Mlečani su zauzeli grad Ferraru, grad koji je za njih bio vrlo važan jer je smješten na ušću rijeke Po te je kontrolirao trgovinu čitave sjeverne Italije po toj rijeci.⁷⁴ Papa Klement V., koji je svojatao Ferraru kao papinsko leno, pokrenuo je rat protiv Mlečana i kaznio ih crkvenim prokletstvom, a njihove podanike riješio zakletvene vjernosti.⁷⁵ U tim okolnostima izbija i u samoj Veneciji 1310. poznata buna Bajamonta Tiepola, koju su mletačke vlasti ugušile, a sam Tiepolo se kao rođak bana Pavla sklanja u Hrvatsku, gdje mu Bribirci ustupaju ninsko kneštvo.⁷⁶

Oslabljenoj Veneciji, uz to u teškom ratu s Genovom⁷⁷, opterećenoj ferarskim ratom te uzdrmanoј unutrašnjim neredima, mogao je ban Pavao "oteti" grad Zadar. Ban je Pavao održavao dobre odnose sa zadarskim građanima i presuđivao u njihovim zemljišnim sporovima sa stanovnicima iz bribirske župe, zbog čega je Venecija prijetila oštrim novčanim kaznama ukoliko bi se njeni podanici, u ovom slučaju Zadrani, podvrgli sudu bana Pavla.⁷⁸

Godine 1310. ban Pavao se zadržava oko Zadra, na što mletački dužd kori zadarskog kneza zbog nebudnosti i traži od njega da čuva ključeve grada, a gradska vrata da se na vrijeme, po njegovoj naredbi, zatvaraju. Da bi odvratio bana Pavla od Zadra i održao postojeće stanje, dužd ipak dopušta zadarskom knezu da može dati darove banu i od njega ih primiti (*possitis dare dona bano Paulo et filiis, et ab ipsis recipere*).⁷⁹ Međutim, koristeći novonastalu političku situaciju, Zadrani organiziraju pobunu protiv mletačke vlasti, te 6. III. 1311. zbacuju mletačku vlast. Pavlovu sinu Mladinu II. otvaraju gradska vrata i izabiru ga za svog kneza.⁸⁰

Venecija je brzo reagirala i pred Zadar poslala svoje ratno brodovlje. O svemu tome ban Pavao iz Skradina izvješćuje papu Klementa V. u pismu od 16. VI. 1311., u kojem ističe da je grad Zadar oslobođen od nezakonitog mletačkog prisvajanja i vraćen u slobodno stanje (*civitateм Jadrensem ab usurpationes*

---

⁷⁴ G. CRACCO, *Venezia nel medioevo. Dal secolo XI al secolo XIV*, Utet, Torino 1986., str. 115-116.

⁷⁵ G. SORANZO, *La guerra fra Venezia e la S. Sede per il dominio di Ferrara (1308-1313)*, Lapi, Citta di Castello 1905., str. 89 i d.

⁷⁶ G. CRACCO, *Società e Stato nel Medioevo veneziano (secoli XII-XIV)*, Olschi, Firenze 1967., str. 364-373; G. PRAGA, *Baiamonte Tiepolo dopo la congiura, Atti e memorie della società dalmata di storia patria*, I, 1926., str. 13-14, 26, 28 i d.; I. Lucius bi htio da je B. Tiepolo bio potestat u Šibeniku 1301. g. (*Memorie istoriche*, str. 149). Za to nema potvrde u izvorima.

⁷⁷ H. KRETSCHMAYR, *Geschichte von Venedig*, II, Gotha 1905., str. 65-67.

⁷⁸ *Listine*, I, str. 232-233, 236.

⁷⁹ *Listine*, I, str. 252.

⁸⁰ V. BRUNELLI, *Storia della città di Zara dalle origini al MDCCCXV*, Mleci 1913., str. 437.

Venetorum liberatam, et vetero libero statui restitutum).⁸¹ To oslobođenje Zadra ban Pavao opravdava proglašenim papinskim bulama, odnosno papinskom politikom prema Veneciji. Pavao naglašava da je bio pozvan od samih Zadrana, kojima je poslao "svog prvorođenca" bana Mladina II., s vojnom snagom da brani, upravlja i štiti spomenute Zadrane kao pokorne i odane sinove protiv Mlečana. Kako ban nema brodogradnju za obranu grada i njegovih otoka, traži od pape pomoć i zaštitu. Papa nije poslao pomoć, ali je naredio zadarskom nadbiskupu da bana Pavla, njegove sinove i podanike razriješi izopćenja, a Mlečane je upozorio "neka se okane grada".⁸²

Zbog borbe sa svojim suparnicima u Ugraskoj kralj Karlo Robert potpuno je nemoćan bilo što učiniti za grad Zadar. Kralj se obraća papi Klementu V. i moli ga da pomogne Zadranima,⁸³ a Mlečanima neka zapovijedi da ne smetaju posjede Zadrana i napuste opsadu grada. Tada počinje i živa diplomatska prepiska između ugarskog kralja i Mlečana glede Zadra. Kako se u pismu duždu kralj Karlo Robert poziva na svoja kraljevska prava na Zadar, Mlečani mu osomo odgovaraju da Zadar posjeduju od davnine koje ne pamti sjećanje, a da kraljevska prava, tj. dva dijela tributa od lučkih pristojbi, oni u njemu ne smataju. U istom pismu ističu da je to pravo kasnije pripalo banu Hrvata Pavlu.⁸⁴ To je još jedan od dokaza da su Bribirci u odsutnosti i nemoći kraljevske vlasti istu potpuno zamijenili svojom, koristeći pritom i kraljevska prava.

Oslobođeni mletačke vlasti, Zadrani, pošto su izabrali Mladina II. svojim knezom, šalju svoje poslanike na dvor ugarskoga kralja. Od njega zatraže potvrde povlastica od ranijih ugarskih vladara, posebno povelje kralja Bele IV. Zadarski knez Mladin II. spreman je ove zadarske privilegije poštivati na način kako su to Bribirci činili u ostalim dalmatinskim gradovima.⁸⁵ Da bi učvrstio političko jedinstvo Dalmacije i pokazao svima, a najviše Veneciji, da je u njegovim rukama čitava Dalmacija, Mladin II. uzima naslov "Princeps Dalmacie",⁸⁶ što je ujedno i odgovor na naslov samog dužda kojemu je sada i naslovom jednak! Tako je zadarska isprava od 21. X. 1311. datirana "temporibus viri domini Mladini comitis Jadre, principis Dalmacie et secundi bani Bosnensis et domini Corradi domini Symeonis de Ancona egregii defensoris".⁸⁷ Naime, kako se rat oko Zadra nastavlja, Mladin brani grad samo s kopna jer nema svoje momarice da se Veneciji suprotstavi na moru. Stoga Zadrani i dovode Ankonitanca Konrada koji vodi slabiju zadarsku momaricu protiv Mlečana.⁸⁸

---

⁸¹ CD, VIII, str. 283.

⁸² CD, VIII, str. 284.

⁸³ *Listine*, I, str. 258.

⁸⁴ CD, VIII, str. 293.

⁸⁵ CD, VIII, str. 294.

⁸⁶ S. ANTOLJAK, *Ban Pavao Bribirski*, str. 60.

⁸⁷ CD, VIII, str. 295, 308.

⁸⁸ CD, VIII, str. 295; *Listine*, I, str. 256.

Zauzet borbama oko Zadra koji nastoji obraniti, Mladin II., sad već ban Hrvata i Bosne, proglašava se godine 1312. vječnim zadarskim knezom (Jadrensis perpetuus comes),⁸⁹ a bratu Jurju II. Kliškom prepušta kneštvo u ostalim dalmatinskim gradovima. Ovaj se otada naslovljava kao "Georgius comes civitatum Dalmatie".⁹⁰ Procijenivši strateški položaj i svoje snage na moru, Mladin II. se ipak odlučio pregovarati s Venecijom preko brata Jurja koji šalje svoje izaslanike mletačkom duždu. Poslanici, zbog tobože zarobljenog omiškog broda, izjavljuju "da knez želi živjeti u miru i ljubavi s duždem", što su Mlečani jedva dočekali, jer ih je zadarski rat novčano tako opteretio da su morali uvesti nove dodatne poreze kojih je plaćanje trebalo trajati "tantum quantum durabit guerra Jadra", tj. dok traje zadarski rat. Dužd zahtijeva od kneza uvjete mira.⁹¹ Premda se vode pregovori, rat se i dalje nastavlja i Zadranima uspijeva zarobiti zapovjednika mletačke momarice Beleta Giustinianija.⁹² No, sreća je Zadrana kratko trajala jer već svibnja 1312. godine umre knez Pavao Bribirski i to "u najodsudnijem času za Hrvatsku i porodicu knezova Bribirskih".⁹³ Vijest o Pavlovoj smrti zabilježio je splitski kroničar, njegov suvremenik, Miha Madijev vrlo kratko: "Godine 1311. mjeseca ožujka odmetnuo se grad Zadar od mletačke općine i pokorio vladanju (dominio) bana Pavla i njegovih sinova; sljedeće pak godine (1312.) mjeseca svibnja umro je ban Pavao, te bi postavljen za bana njegov sin Mladin".⁹⁴ Zauzimanje Zadra značilo je krajnju točku uspona Bribiraca, jer i gubitkom ovog grada počinje njihov postupni pad.

Smrcu bana Pavla nestalo je u važnom trenutku hrvatske povijesti vješta političara koji je znao diplomatskim putem provesti svoj "politički brod" između napuljskog i budimskoga dvora, postići značajne političke uspjehe opirući se uspješno svim političkim nasrtajima sa svih strana. Novim problemima u zamršenim političkim okolnostima i realnostima nova generacija Bribiraca ipak nije bila dorasla, niti je postavljene probleme mogla svladati.

---

⁸⁹ N. KLAIĆ - I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, str. 213.

⁹⁰ *CD*, VIII, str. 308.

⁹¹ *Listine*, I, str. 261.

⁹² A. STRGAČIĆ, *Zadarsko-mletački rat godine 1311-1313. i pogibija mletačkog admirala pod Zadrom*, *Pomorski zbornik*, I, Zagreb 1962., str. 1610-1613.

⁹³ Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 95; ISTI, Pavao Šubić i sin mu Mladen, *Vienac*, 5/1873., 23, str. 363-365.

⁹⁴ *Incipit Historia edita per Micam Madii de Barbazanis de Spaletto de gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum pars secundae partis de anno Domini MCCXC*, edit. Vit. BRUNELLI, *Programma dell'I.R. Ginnasio superiore di prima classe in Zara alla fine dell'anno scolastico 1877-78*, Zadar 1878., str. 19 (dalje: Mica Madius, *Historia*). O Mihi Madijevu vidi raspravu F. ŠIŠIĆA, Miho Madijev de Barbazanis, *Rad JAZU*, 1903., CLIII, str. 1-46.

5.

Na temelju primogeniture naslijedio je bana Pavla Mladin II., koji je za očeva života primio banski položaj. U jednoj zadarskoj ispravi od 21. III. 13112. godine Mladin se naziva "Mladin ban Hrvata i Bošnjana, knez Zadra i princeps Dalmacije".⁹⁵ Slobodno možemo pretpostaviti da je ban Pavao prije smrti izvršio podjelu vlasti među sinovima te se načelo obiteljske tetrarhije nastavlja i u ovoj generaciji Bribiraca. Knez Grgur II. drži uz Šibenik vjerojatno i Bribir, dok se Pavao II. Ostrovički mora zadovoljiti trogirskim i skradinskim kneštvom. Juraj II. Kliški je naslijedio svog strica imenjaka i još mu je za očeva života ostavljen naslov kneza dalmatinskih gradova. On drži kneštvo u Omišu, a po svojoj prilici je neko vrijeme i ninski knez. Još za očeva života bio je i kliški knez, pa ga izvori i bilježe pod tim naslovom.⁹⁶

Mladin II. je preuzimajući bansku vlast naslijedio i zadarski rat protiv Mlečana. Međutim, prilike su se počele mijenjati na njegovu štetu. Venecija se izmirila s papom, prestao je ferarski rat,⁹⁷ te je stoga Venecija mogla jače vojne snage upraviti na Zadar. Ban Mladin je ipak uspješno odolijevao mletačkim napadajima i zadržao Zadar sve do početka jeseni 1313. godine. Jedan zadarski kupoprodajni ugovor od 16. XI. 1312. još uvijek u protokolu naziva Mladina II. zadarskim knezom. Isprava donosi ova data: "regnante domino Karolo ... ac magnifici viri domini Maladeni secundi Chroatorum, Bosne bani et comitis Jadre".⁹⁸ No, rat je sve više iscrpljivao i Zadrane, najviše je stradala njihova trgovina, a kraljeva pomoć nije stizala. Odluče stoga Zadrani sklopiti mir s Venecijom i priznati ponovno njenu vlast. Iako su uvjeti mira bili za Zadrane relativno povoljni, ipak se moraju obvezati da će tražiti od bana Mladina da se ovaj odrekne naslova zadarskog kneza: "Et promittent atque facient Jadratini, omni exceptione remota, quod dominus Mladinus se abdicabit a titulo et omni iure tituli comitatus et domini Jadre; et non se vocabit comitem Jadre nec ipse, nec aliqua alia persona".⁹⁹ Tako se Mladin II. odrekao svih naslova vezanih uz Zadar i njegovo kneštvo, kao i vlasti nad Zadrom: "Dominii Jadre".¹⁰⁰ Bio je to početak pada moći Bribiraca, koji će se ubrzavati kako se političke prilike koje im nisu bile naklonjene i dalje u tom pravcu budu razvijale. Dodiri s napuljskim dvorom su prekinuti. Ugarsko-hrvatski kralj Karlo Robert je još uvijek zabavljen problemima učvršćenja svoje vlasti u Ugarskoj, ali se spremao učvrstiti svoju vlast i u Hrvatskoj.¹⁰¹ Rimski papa, dotada

---

⁹⁵Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi*, str. 99.

⁹⁶N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, str. 428.

⁹⁷G. SORANZO, *La guerra fra Venezia e la S. Sede*, str. 206 i d.

⁹⁸CD, VIII, str. 322.

⁹⁹Listine, I, str. 268.

¹⁰⁰Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi*, str. 104.

¹⁰¹B. HOMAN, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria*, str. 119 i d., 129-131.

jaki vanjsko-politički oslonac Bribiraca, stoluje u Avignonu¹⁰² i novi nasljednici sv. Petra nemaju ni interesa ni mogućnosti uplitati se u hrvatske prilike. Dotad potisnut, unutarnji otpor banskoj vlasti sve se otvorenije počinje manifestirati. Stoga Bribirci prave nagli i neočekivani zaokret u vanjskoj politici i pokušavaju se osloniti na Veneciju, s kojom su do tada ratovali. Šubići tijekom mjeseca ožujka 1314. imenuju Šibenčanina Saracena Ilijina svojim opunomoćenikom i povjeravaju mu zastupanje svojih poslova kod Mlečana. Naime, Saracen je u svojoj misiji u Veneciji uspio isposlovati da ban Mladin II. i njegova braća budu primljeni u mletačko građanstvo.¹⁰³

Saracen Ilijin zaklinje se umjesto bana da će vječno sačuvati vjernost i dužnu uobičajenu poslušnost, kako to rade i drugi mletački građani. Sličnu zakletvu položio je i za Mladinovu braću Jurja II. i Pavla II. Ostrovičkog. Izgleda da primanje mletačkog građanstva u nesigurnim prilikama i čestim političkim zaokretima XIV. stoljeća nije bilo nimalo neuobičajena pojava i da primjer Bribiraca nije ni prvi ni usamljen slučaj. U mletačkoj ispravi od 10. XII. 1313. godine, dakle prije nego Bribircima, podjeljuje se mletačko građanstvo braći Radoslavu i Jurju Ljubavčićima iz Skradina.¹⁰⁴ Prema tome, ponašanje Bribiraca za ono vrijeme nije ništa neobično. Oni su samo tražili put kojim će sačuvati svoje političke interese, a velikaši i dinasti u srednjem vijeku ne poznaju pojam domovine u današnjem smislu.

Primajući mletačko građanstvo Bribirci su se našli u dvojbi između svojih političkih interesa u primorskim gradovima, za koje i Venecija pokazuje osobiti interes, i zakletve vjernosti i pokornosti koju su dali duždu u Veneciji kao njeni građani. Ipak se taj njihov korak pokazao koban; gotovo neposredno nakon približavanja Veneciji upali su u političku stupicu iz koje se bez gubitaka vlastitih interesa nije moglo izaći. Od ponovnog dolaska Zadra pod mletačku vlast političke pozicije Venecije jačaju, a Bribiraca slabe. Venecija u okviru svoje opće politike na Jadranu želi učvrstiti svoju vlast i u ostalim primorskim gradovima. Gubitak Zadra 1311. godine, tada jedinoga njenog uporišta, isuviše je poučan primjer da bi dopustila da se još jednom tako nešto dogodi.¹⁰⁵

Početak XIV. stoljeća Bribirci još uvijek gospodare u svim primorskim gradovima, a Venecija nastoji aktivirati protiv njih sve moguće nezadovoljnike. Prvi znak otpora protiv bana Mladina II. javlja se u Trogiru. U gradu koji je imao kolebljiv odnos prema Bribircima od ranije došlo je do pokreta Mladinovih protivnika predvođenih potestatom Matijom Zorinim iz obitelji Cega koji optužuje i istupa protiv

---

¹⁰²F. HEER, *Il medioevo (1100-1350)*, Mondadori, Milano 1991., str. 335-338; G. MOLLAT, *Les papes d'Avignon*, Paris 1943.

¹⁰³CD, VIII, str. 277: "...princeps Mladinus, Chroatorum et Bosniae banus in nostros honorabiles cives et veros Venetos recepimus et Venetos et cives fecimus et facimus ...". Usp. G.M. THOMAS, Cittadinanza veneta accordata a forestieri, *Archivio veneto*, VIII, 1874.

¹⁰⁴*Listine*, I, str. 272.

¹⁰⁵V. BRUNELLI, *Storia della città di Zara*, str. 438; G. PRAGA, *Storia di Dalmazia*, Padova 1954., str. 109-110.

onih Trogirana koji su javno ili tajno radili protiv dobra i mira trogirske općine.¹⁰⁶ Mladinove pristalice su protjerane, zbog čega on istupa protiv Trogirana vojskom i zatraži od njih da mu oni "detur carta alba, et facere et scribere possit quiquid vult de dicta civitate",¹⁰⁷ drugim riječima traži da mu u Trogiru daju odriježene ruke. Naravno da takav zahtjev Trogirani ne usvajaju, te ban Mladin još određenije i odrješitije postavlja nove uvjete u kojima traži taoce i uklanjanje Matije Zorina - Cege s načelničkog položaja. Međutim, Trogirani i to nisu htjeli prihvatiti, te izabiru Ivana Petra Mlečanina za svog "admirala i vođu vojske" s neograničenom vlašću (cum omnimoda potestate).¹⁰⁸ Trogirani se ubrzo spremaju na rat s banom Mladinom, te ruše franjevački samostan izvan gradskih zidina kako ti objekti ne bi postali "mostobran" preko kojega bi ban mogao napadati grad, dok isti franjevci dobivaju novo mjesto u samom gradu. Istodobno, Trogirani traže pomoć i zajam od Mletaka, pa to najbolje pokazuje tko ih protiv Mladina podržava.¹⁰⁹

Ban Mladin ipak ne može osvojiti Trogir, a sukob s gradom okončava izmirenjem, tako da su mu Trogirani dužni za nastale nesporazume platiti deset tisuća libara. Obvezuju se nove 1316. godine doći u poklonstvo i tom prigodom pokloniti mu darove prema njegovoj časti. U znak "ljubavi" Trogirani mu poklanjaju konja "Learda" sa sedlom i uzdama.¹¹⁰ Tako je sukob samo formalno izgladjen, a prikriveno se zadržao, podgrijavan od Venecije, sve do Mladinova pada.

Mladinov brat Pavao II. Ostrovički, koji je tada bio trogirski knez, potajno je stajao na strani Trogirana, pošto se jedino tako može objasniti njegova samozatajnost u ovom sukobu i prešutno odobravanje trogirske politike. Mladin, svijestan da su Trogirani nepouzdana i samo trenutno primireni, želi njihovo prikriveno nezadovoljstvo oslabiti time što od njih traži da sklope savez s drugim dalmatinskim gradovima, koji su tada (1315. god.) još uvijek odani Bribricima u Dalmaciji.¹¹¹ Mladin je u sukobu s knezovima Kurjakovićima i Nelipčićima, koje protežira kralj Karlo Robert, zatražio vojnu pomoć od Trogirana.¹¹² Kako je završio taj sukob nije za sada poznato.

U zadnjim godinama Mladinove vladavine opažamo sazrijevanje široke opozicije u njegovoj prostranoj državini, koja čini njegovu vlast nesigurnom. Posljednje godine njegova banovanja više su bile nalik na obranu od sve brojnijih neprijatelja i buntovnika nego na stvarno vladanje.

---

¹⁰⁶LUCIUS, *Memorie istoriche*, str. 163.

¹⁰⁷CD, VIII, str. 388.

¹⁰⁸CD, VIII, str. 397.

¹⁰⁹ISTO, cit. str. 397; P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, I, (preveo V. Rismondo), Split 1977., str. 65.

¹¹⁰CD, VIII, str. 416; P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, str. 66-67.

¹¹¹CD, VIII, str. 416; I. LUCIUS, *Memorie istoriche*, str. 154-155.

¹¹²CD, VIII, str. 446: "... contra filios Curiachi et Nelipzium voyvodam ...".

Odnos Bribiraca prema dalmatinskim gradovima

1.

Razmatranje odnosa Bribiraca prema hrvatskim i dalmatinskim gradovima, omogućuje nam da mnogo realnije sagledamo bit bibrirskoga dominija Dalmacije.

Prije početka analize treba napomenuti da je postojala razlika u pravnom statusu između dalmatinskih i hrvatskih gradova. Dalmatinski gradovi, gradovi u pravom smislu riječi, odreda su bili *civitates*, tj. slobodni gradovi i biskupska sjedišta kojih je odnos prema ugarsko-hrvatskom kralju bio reguliran poznatim Kokomanovim povlasticama.¹¹³ Hrvatski gradovi su bili *castra* (nekadašanje kraljevske utvrde), odnosno *villas* - "sela", tj. nepriviligirana naselja bez veće autonomije.¹¹⁴ Njihov pravni razvoj zaostajao je, kao što se inače događa, za društveno-gospodarskim razvojem, te su hrvatski gradovi Nin, Skradin i Šibenik nastojali u povoljnim političkim prilikama postići povoljniji i bolji pravni položaj. Nin je uspio postići pravni položaj, kao i dalmatinski gradovi, već 1205. na temelju povlastice kralja Andrije II. Na taj način njegov odnos prema svakoj vlasti, pa i prema Bribircu je određen.¹¹⁵ Iako su gradovi uživali određenu autonomiju, ipak se ona u praksi onoga vremena često puta kršila, naročito kod slobodnog izbora gradskog kneza. Kako je to bila ustaljena praksa ugarsko-hrvatskih lokalnih velikaša, vjerojatno nisu ni Bribirci u tom pogledu bili izuzetak. Naime, iako su Andrijinom povlasticom Ninjani dobili pravo slobodnoga izbora kneza, vjerojatno su im se za gradske kneževe tijekom XIII. stoljeća ponekad uspjeli nametnuti razni hrvatski velikaši. Nedostatak izvornog materijala ne dozvoljava nam kategoričke tvrdnje, ali analogan proces u susjednim gradovima može opravdati tu pretpostavku. U vrijeme uspona Bribiraca, za bana Pavla 1290. i 1291. godine, njegova braća Juraj I. i Mladin I. drže u Ninu kneževski i načelnički položaj.¹¹⁶ Zanimljivo je da načelnički položaj koji je obično u rukama stranaca dolazi u Ninu u ruke Bribiraca. Međutim, već 1292. godine na načelničkom položaju Mladina I. u Ninu zamjenjuje nepoznati "gospodin Vilobeto",¹¹⁷ ali su takve promjene česta pojava u

---

¹¹³J. DEÉR, Die Dalmatinische Munizipalverfassung unter der ungarischen Herrschaft bis zur Mitte des 12. Jahrhunderts, *Ungarische Jahrbücher*, 11 (1931), str. 378 - 387; A. DABINOVIĆ, *Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb 1940., str. 144, 151-154. O dalmatinskim gradovima v. L. STEINDORFF, Die Dalmatinischen Städte im 12. Jahrhundert, Böhlau Verlag, Köln-Wien 1984., str. 13 i d., 49 - 62.

¹¹⁴M. KOSTRENIĆ, Postanak dalmatinskih srednjovječnih gradova, *Šišićev zbornik*, Zagreb 1929., str. 113-120.

¹¹⁵CD, III, str. 150; L. STEINDORFF, Über die Echtheit des 1205 von Andreas II. an die Stadt Nin verliehenen Privilegs, *Südost-Forschungen*, Band XLII, 1983., str. 61- 112, 77.

¹¹⁶CD, IV, str. 684-685. Nešto o kneštvu Šubića u Ninu natuknuo je i E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara i njegova statutarna autonomija, *Povijest grada Nina*, Zadar 1969., str. 135.

¹¹⁷CD, VIII, str. 50.

hrvatskim i dalmatinskim gradovima u XIII. i XIV. stoljeću, te nije potrebno tražiti posebne uzroke tim promjenama. Bribirci su se u Ninu na kneževskom položaju ipak ustalili i uživali prihode ninskoga kneštva. Na takav zaključak navodi isprava iz 1307. godine, kad je ninskim knezom bio Juraj II. (Georgius egregius comes).¹¹⁸ Interesantno je da je on ostao na kneževskom položaju u Ninu i nakon pada brata bana Mladina II., na temelju čega bi se mogao stvoriti sud da su međusobni odnosi Bribiraca i Nina bili zaista korektni i sređeni. Brojni ostaci i tragovi tvorevinske kulture na ninskom području potvrđuju gornju tvrdnju.

Pravni položaj Skradina i Šibenika sve do početka uspona Bribiraca razlikovao se od ninskog. Naime, oba su mjesta *castra* odnosno *villae*, a ne *civitates*. Skradinjani, naseljenici uz utvrdu skradinsku, bili su dužni obnašati kmetske službe i druge dužnosti prema banu Pavlu koji je najradije boravio "in castro nostro Scardone".¹¹⁹ Skradinjani su imali biskupiju koja je bila nasljednica biogradske biskupije.¹²⁰ Samo postojanje biskupije sigurno je podizalo ugled naselja te su Bribirci napustili svoje staro sjedište u Bribiru i odabrali novo, koje ih je morskim putem lakše povezivalo s dalmatinskim gradovima. Stanovnici Skradina u stoljetnom društvenom i gospodarskom razvoju dostigli su ostale dalmatinske gradove, ali pravno sve do 1284. godine još su uvijek bili *castrenses*. Naime, oni su prema skradinskoj utvrdi bili dužni obavljati neke službe (*tenebantur ad castrum Scardone in quibusdam serviciis*), i to: čuvati straže (*vigillas seu custodias servare*), obrađivati vinograde i oranice (*vineas et terras colere*), nositi vodu (*aquam portare*), davati podvoze (*itineria*) i činiti druge uobičajene službe (*alia servicia consueta facere*).¹²¹ Te sve službe, kao izrazito kmetske, težak su im teret, te kako ih se žele osloboditi (*cupientes absolvi*) i postati slobodni i uživati građanske slobode (*esse liberi et frui libertatibus civilibus*), sastali su se s Purciem, čovjekom bana Pavla, i predlažu mu da će trajno (*in perpetuum*) za spomenute službe plaćati 2.000 libara godišnje. Spremni su još plaćati 600 libara godišnje za gradsku mitnicu (*pro pedagio portarum civitatis eiusdem*), pravo ribarenja (*pro piscaria*), općinsku mesnicu (*pro macello*), lučku pristojbu (*pro arboragio porti*) i za prijevoz u luci (*pro transitu barchanei*). Ban Pavao je pristao na prijedloge Skradinjana, što se vidi iz potvrđnice spomenutog ugovora iz 1304. godine.¹²² Međutim, u otkupu kmetskih dužnosti napravljen je jedan izuzetak utoliko što su Skradinjani dužni četiri puta godišnje odobiti sječu drva ženskom samostanu sv. Elizabete u kojem boravi banova sestra Stanislava. Tako je oslobođanjem od kmetskih dužnosti, odnosno podložništva, Skradin pravno izjednačen sa ostalim dalmatinskim gradovima. Skradinjani su za svega 2.600 libara oslobodili se podložništva i stekli građanske

---

¹¹⁸CD, VIII, str. 137.

¹¹⁹CD, VIII, str. 336.

¹²⁰D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, Mleci 1769., str. 10.

¹²¹CD, VIII, str. 76-78.

¹²²N. KLAIĆ, "Paulus de Berberio", str. 434.

slobode, te postali *cives*, a njihov grad *civitas*.¹²³ Na temelju ove povlastice možemo zapaziti da je u Skradinu već ranije izvršeno društveno raslojavanje, jer se u delegaciji Skradina nalaze plemići i pučani, kao i u ostalim primorskim gradovima. U težnji za jednakim pravno-političkim statusom s ostalim gradovima, Skradinjani su spremni plaćati svoje kmetske dužnosti, kako bi ujedno izmijenili svoj društveni položaj, te zamjenjivanje "radne rente u novčanu u Skradinu ima više socijalni nego gospodarski značaj". Takav velikodušan odnos bana Pavla prema Skradinu, kojemu je bio gospodar, najbolje pokazuje da je on nastojao uzdići taj hrvatski grad i izjednačiti ga s uglednijim dalmatinskim gradovima. Sigurno da je na takav korak bio potaknut i osobnom željom da uzvisi svoje bansko sjedište na razinu svoga političkog ugleda.

2.

Sličan, vrlo pozitivan odnos imali su Bribirci i prema Šibeniku. Šibenik kao *castrum* ulazi u povijest još za Trpimirovića.¹²⁴ Smješten na ušću rijeke Krke, na strmnoj, 70 metara nad morem visokoj klisuri, odakle se moglo uspješno braniti i nadzirati prirodnu luku, otočje i kopnenu okolicu, te je s pravom nosio obilježje "jedne od najčvršćih utvrda na hrvatskoj obali". Uz utvrdu razvilo se gradsko naselje koje je u svom društveno-gospodarskom usponu nastojalo postići i povoljniji pravno-politički položaj kroz borbu za civitet. Šibenčani nisu birali sredstva da takav pravni položaj ostvare te su krivotvorili ispravu Stjepana III. Arpadovića koji je, tobože, Šibenčanima obećao potvrditi kneza i suca koje će svećenstvo i puk izabrati.¹²⁵ Međutim, za položaj pravoga srednjovjekovnog slobodnog grada (*civitas*) nedostajala mu je vlastita biskupija. Sredinom XIII. stoljeća Šibenčani ponovno počinju zaoštravati odnose s trogirskim biskupom, težeći za vlastitom biskupijom.¹²⁶

Bribirci, koji od 1234. godine drže kneštvo u Šibeniku,¹²⁷ siguran su oslonac Šibenčanima da te težnje ostvare. Godine 1274. Šibenčani su sami izabrali za svoga biskupa Mlečanina, kanonika Pavla Eriza, a uz podršku bana Pavla privolili su splitskog nadbiskupa Ivana da izabranog biskupa imenuje i posveti.¹²⁸ Iako je zbog toga posvećeni šibenski biskup izopćen, a isto tako i grad i njegov knez Juarj Bribirski, Šibenčani nisu prestali prkositi trogirskom biskupu, a niti su se ustručavali prevariti samoga papu, tvrdeći da je morinjska biskupija, koju su tobože razorili Grci, starija od trogirske. No, kako su u "laži kratke noge" prevara je otkrivena, te je Šibenik i dalje

---

¹²³D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, III, str. 16.

¹²⁴S. GRUBIŠIĆ, *Šibenik kroz stoljeća*, str. 9-13.

¹²⁵CD, II, str. 113-116; N. KLAJČ, O autentičnosti privilegija trogirskog tipa, *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, II, Zadar 1958., str. 86-87.

¹²⁶S. GRUBIŠIĆ, *Šibenik kroz stoljeća*, str. 19-20.

¹²⁷CD, III, str. 431-432.

¹²⁸I. LUCIUS, *Memorie storiche*, str. 87-89.

ostao bez svoje biskupije, iako još jednog izabranog šibenskog biskupa Leonarda Faledra nalazimo u Šibeniku još i 1297. godine.¹²⁹

Stoljetni sukob s Trogirom Šibenčani su u svoju korist riješili u šire izmjenjenim političkim prilikama i krajem XIII. stoljeća dobili svoju biskupiju. Kao što je prije navedeno, Šibenčani i njihov knez Juraj I. Bribirski iskorištavaju borbu za prijestolje između Anžuvina i Arpadovića, te kod novoga pape Bonifacija VIII. uspijevaju u povoljnim političkim prilikama isposlovati uspostavu biskupije. Naime, i Šibenik i knez Juraj potrebni su napuljskoj strani i papi, koji je podržava, da bi lakše progurali svog kandidata na ugarsko prijestolje. Koliko je knez Juraj nastojao ispuniti postavljeni cilj - šibensku biskupiju - pokazuje i to što je tada Juraj i trogirski knez, ali se ipak pristrano stavlja na stranu Šibenčana, te uvjerava papu da Šibenčani "trebaju imati vlastitog biskupa, a mjesto treba da se kiti naslovom biskupskog dostojanstva".¹³⁰ Papa želeći smiriti stanje u gradovima Dalmacije u kojima je Juraj knez i u "kojoj je grad Trogir i spomenuto mjesto Šibenik", zamoljen od kraljice Marije i kralja Karla Napuljskog te kneza Jurja, udovoljava njihovoj molbi. Papa Bonifacije VIII. bulom izdanom u Rimu 1. V. 1298. zapovijeda zadarskom i splitskom nadbiskupu da Šibenik ukrase znakovima grada, a crkvu spomenutog grada uzdignu na katedralnu crkvu.¹³¹ Tako je Šibenik konačno ostvario dugo željenu vlastitu biskupiju i civitet. Ostvarili su ga uz pomoć Bribiraca, a naročito svoga kneza Jurja koji je iskoristio okolnost što je papa trebao pomoć Bribiraca u svojim širim političkim kombinacijama sa Anžuvincima. Sasvim je sigurno da su u Šibeniku, pravno izjednačenim s ostalim dalmatinskim gradovima, Bribirci imali jaku podršku svojoj vlasti i da su se u Šibeniku osjećali, zaista, kao u svom gradu. Takav odnos prema Šibeniku i Šibenčanima potrajao je i prvih godina banovanja Mladina II. Šibenski potestat 1314. godine je Koža Ilijin (Cosa Elye), kojega je na to mjesto postavio sam Mladin, inače ga ne bi nazivao svojim vazalom (fidelis noster).¹³² Kožu Ilijina susrećemo uz Mladinova maršala Nolphia (nostro marescalcho) u Mladinovu stanu u Splitu 1314. godine (in nostro hospitio) kao svjedoka pri imenovanju Saracena Ilijina, brata Kožina, za opunomoćenika Mladinova kod mletačke vlade.¹³³ Slično povjerenje Saracenu Ilijinu pokazao je i Mladinov brat Pavao II., trogirski knez. Naime, Saracen je trebao u Veneciji položiti zakletvu vjernosti mletačkom duždu u ime Bribiraca i tako ih uvesti u mletačko građanstvo.¹³⁴ Bribirska pomoć u dobivanju civiteta i veliko povjerenje koje su Bribirci ukazali Šibenčaninu Saracenu Ilijinu povjeravajući mu vrlo značajne diplomatske poslove te nazočnost Šibenčana na Mladinovu dvoru uvjerljiv su dokaz više nego srdačnih odnosa između ovoga hrvatskog grada i Bribiraca. Ipak se žarište

¹²⁹N. KLAIĆ, *Trogir u srednjem vijeku*, str. 178.

¹³⁰CD, VII, str. 304.

¹³¹D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 459.

¹³²Listine, I, str. 275.

¹³³N. KLAIĆ, "Paulus de Berberio", str. 436.

¹³⁴N. KLAIĆ, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb 1972., str. 182.

pobune protiv bana Mladina II. pojavilo u Šibeniku! Nameće se pitanje zašto? Odgovor nije tako jednostavan i treba ga tražiti u izmijenjenim političkim odnosima na istočnoj obali Jadranskog mora, u težnji Šibenčana da se riješe vlasti Mladina II. i na taj način spriječe da banovi i dalje smatraju taj grad svojim, možda i zbog zaoštrenih odnosa radi političkog suparništva među samom braćom Mladinovima. Naime, Venecija je odmah poslije smrti bana Pavla i zaključenja ferarskog rata započela akciju s krajnjim ciljem da zavlada našom obalom i gradovima. U toj namjeri ona je bila spremna podržavati i najmanje protivnike Mladinove koji se žele riješiti njegove vlasti. Kako je u to vrijeme sazrijevao proces sukoba među braćom, vjerojatno zbog raspodjele vlasti, našli su se na istoj strani protiv Mladina: Šibenčani koji se žele osloboditi Mladinova velikog utjecaja na grad i njegov brat Grgur koji sam podstiče Šibenčane na pobunu.¹³⁵ Ne smijemo zaboraviti da je, kad je pobuna već izbila, u Šibeniku još uvijek knez najmlađi brat Mladinov, Grgur II. Urota protiv bana Mladina II. vjerojatno je skovana negdje 1319. godine za vrijeme boravka Mladinova u Bosni, koju je na poziv pape Ivana XXII. čistio od heretika,¹³⁶ te pohoda kralja Karla Roberta protiv srpskog kralja Milutina¹³⁷ u kojem je i Mladin sudjelovao. Ban Mladin II. doznao je za zavjeru te je odlučio oštro kazniti grad. Na nepoznat način zarobio je šibenskoga načelnika Kožu Ilijina i bacio ga u tamnicu.¹³⁸

Šibenik se počeo pripremati za obranu. Sve što se nalazilo izvan gradskih zidina, a moglo je poslužiti kao zaklonište i smještaj, bilo je porušeno. Tom prilikom srušen je samostan sv. Frane, a franjevci su se preselili unutar gradskih zidina. gdje su sagradili novi samostan i crkvu. Na mjesto Kože Ilijina za načelnika grada Šibenčani postavljaju krbavskog kneza Budislava Kurjakovića,¹³⁹ Mladinova protivnika, dok kneževski položaj zauzima i dalje knez Grgur II. Bribirski, čija šutnja znači gotovo odobravanje šibenske pobune u vlastitom interesu. Poslovica: *Qui tacet consentire videtur*, u ovom slučaju ima potpuno opravdanje. On doista ništa ne poduzima da spriječi pobunu. Tako se borba nastavlja i proširuje, jer Šibenčani sklapaju savez protiv bana Mladina sa svojim dotad tradicionalnim protivnicima Trogiranima.¹⁴⁰

Ljeti 1319. godine stigao je hrvatski i bosanski ban Mladin II. pod zidine Šibenika, tražeći da se grad preda. Svijesni kakvoj se opasnosti izlažu ako se predaju, Šibenčani odbiju Mladinov zahtjev te uspješno obrane grad. Mladin nakon toga započne pustošiti šibenska polja, uništavati voćnjake, masline i lozu, čime je gradu nanio veliku gospodarsku štetu i još više produbio jaz između sebe i Šibenčana, koje je Venecija vješto upregla u kola svojih interesa predstavljajući se kao "zaštitnica"

---

¹³⁵I, LUCIUS, *Memorie istoriche*, str. 163-164.

¹³⁶CD, VIII, str. 536.

¹³⁷Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 117.

¹³⁸Isto, str. 119.

¹³⁹CD, VIII, str. 33.

¹⁴⁰CD, IX, str. 46-48; LUCIUS, *Memorie istoriche*, str. 166-167.

njihove slobode.¹⁴¹ Mladin je 1320. godine bezuspješno pokušavao diplomatskim putem odvratiti Mlečane od podržavanja šibenske pobune kako bi je lakše slomio, te ih prekorava što su pomagali Šibenčane, njegove podanike, brodogovornim i vojskom.¹⁴²

Šibensko-trogirski savez nastao je 24. I. 1322. godine.¹⁴³ Kad je ban Mladin saznao za njega, krene ponovno vojskom pod zidine Šibenika, gdje je mjesec dana pustošio šibensko polje i napadao grad. Kako grad nije mogao zauzeti, po pričanju Mihe Madijeva, poziva braću Ilijine: Saracena, Mihovila i Iliju u svoj logor, te ih pred zidinama grada daje pogubiti.¹⁴⁴ Kako je njihov brat Koža Ilijin ranije umro u tamnici, platili su Ilijini, iako nisu glavni pokretači pobune, svojim životima bratsku neslogu i borbu za vlast. To je Šibenčane još više gumulo u zagrljaj Venecije, čiju su zaštitu prvi od primorskih gradova zatražili i primili 1. III. 1322. godine u Mlecima. Tom se prilikom izričito naglašava da se mletačka vlast priznaje "bez povrede časti i prava gospodina kralja Ugarske, koje ima ili treba da ima u rečenoj zemlji". Svake druge godine slat će Venecija svog čovjeka za kneza koji će primati godišnje 1.200 libara, a svi ostali kneževski dohoci pripast će šibenskoj općini. Vijeće šibenske općine potvrdilo je taj ugovor 15. III. 1322. godine.¹⁴⁵ Treba napomenuti da u trenutku kad Šibenčani otpremaju svoje poslanike u Veneciju, u veljači 1322. godine, još uvijek na mjestu šibenskoga kneza nalazimo Grgura II. Bribirskog, što nesumnjivo znači da je i sam pristajao na korake koje su Šibenčani poduzimali. Šibenčani su, pretrpjevši zbog unutarnjih sukoba između Šubića veliku štetu i vadeći "za drugoga kestenje iz vatre", vjerovali da će mletačka vlast biti znatno blaža i zato je sami izabiru.¹⁴⁶

Kad se usporede koristi koje su Šibenčani imali od kneževanja Bribiraca (ovi su im okrunili višestoljetne napore da dođu do civiteta od najviše kršćanske institucije i autoriteta pape, pa se tako izjednače s ostalim srednjovjekovnim gradovima sa nesumnjivim štetama koje im je nanijelo ratovanje Mladinovo), ipak je korist bila daleko veća pošto se postignuto teško moglo oduzeti i vratiti Šibeniku status *castruma*. Što Šibenčani tada dolaze pod okrilje mletačke vlasti nije nikakav izuzetak, već i ostali primorski gradovi doživljavaju istu sudbinu u trećem desetljeću XIV. stoljeća, što je u prvom redu posljedica izmijenjenih političkih snaga na Jadranu. Naime, Venecija se želi učvrstiti na istočnoj jadranskoj obali te nastoji stvoriti širi front primorskih gradova i nastoji ih pridobiti ili bar udaljiti od bana Mladina. Takav pokušaj ne uspjeva sa Splitom¹⁴⁷ prije konačnog obračuna između Mladina i njegovih protivnika, jer Splitski ipak ostadoše vjerni banu.

¹⁴¹S. GRUBIŠIĆ, *Šibenik kroz stoljeća*, str. 23-24.

¹⁴²*Listine*, I, str. 305.

¹⁴³v. bilj. 140.

¹⁴⁴Mica Madius, *Historia*, str. 41.

¹⁴⁵*Listine*, I, str. 330-336.

¹⁴⁶S. GRUBIŠIĆ, *Šibenik kroz stoljeća*, str. 23-24.

¹⁴⁷CD, IX, str. 46-48; G. NOVAK, *Povijest Splita*, I, str. 196.

3.

Odnosi Bribiraca prema dalmatinskim gradovima Splitu, Trogiru, Zadru i Rabu određeni su u krajnjoj crti dvama pravnim aktima: povlasticama koje su Arpadovići dali gradovima u XII. i XIII. stoljeću i banskim položajem u Hrvatskoj i Dalmaciji u drugoj polovici XIII. stoljeća. Povlastice pravno nisu ostavljale u gradovima kraljevskoj vlasti velikog prostora, iako se stvarno ponekad od njih odstupalo, naročito u ustanovi izbornoga kneštva. Ipak, izuzeci samo potvrđuju pravilo samouprave. U drugoj polovici XIII. stoljeća Bela IV. nakon odlaska Tatara nastoji čvršće privezati primorske krajeve, te spajanjem banske i kneževske časti i vlasti širi prostor banskom utjecaju u dalmatinskim gradovima. Naime, kako su dalmatinski gradovi dužni primiti banove koje vladar šalje u primorje kao svoje knezove, stvara se tom reformom osnovna pravna podloga bribirske vlasti u dalmatinskoj komuni.

Kada su Bribirci zadržali banski položaj kao obiteljsko nasljedstvo, stvorili su priliku da trajnije utječu na politiku gradova. Pokušat ćemo objasniti kakva je to politika bila pojedinačno prema svakom dalmatinskom gradu.

Odnosi Bribiraca i Splićana bili su više nego korektni te su izišli iz okvira ugovornih odnosa. U ispravi kojom daje privilegije splitskim trgovcima 1302. godine, Mladin I. se odlučio na davanje povlastica pošto je razmotrio i osvjedočio se u "vjernost i službe koje su nam splitski plemići i općina dosad ugodno obnašali i u buduće će po svojoj mogućnosti obnašati".¹⁴⁸ Ova povlastica sigurno potvrđuje da su međusobni odnosi bili zaista dobri, jer Mladina ništa nije obvezivalo na takav korak, osim dobre namjere da pomogne Splićanima da prošire tržište u dubokom zaleđu Hrvatske i Bosne i tako unaprijede svoju trgovinu. Osim slobode trgovine on im daje i osobnu sigurnost, što je u srednjovjekovnim prilikama bilo vrlo važno. Mladinovi nasljednici u splitskom kneštvu, Juraj I. i Juraj II., vjerojatno su i dalje sa Splićanima održavali dobre odnose, jer ništa ne upućuje na suprotno.

U početku svog kneštva u Splitu i Trogiru, 1273. godine, Pavao Bribirski je nastojao pomiriti zavađene gradove i postići sporazum između Trogira i Šibenika,¹⁴⁹ u kojem je njegov brat Juraj I. postao 1274. godine knezom. Međutim, uspjeha nije bilo. Štoviše, izgleda da je u samoj obitelji knezova Bribirskih došlo do razdora između bana Pavla i Jurja, koji su podržavali Splićane i Šibenčane protiv Trogirana, na čiju stranu su se stavili njihovi rođaci Ivan i Radoslav, sinovi kneza Jakova Šubića. Zbog toga je ban Pavao izgubio trogirsko kneštvo, a knez je postao njegov rođak Ivan.¹⁵⁰ Tada su se odnosi posebno zaoštrili te je po kraljevu nalogu ban Nikola došao smiriti zavađene strane. Od tada su Bribirci u općoj politici prema dalmatinskim i hrvatskim gradovima nastojali izgladivati i ublažavati njihove međusobne sukobe. Postali su

---

¹⁴⁸CD, VIII, str. 27.

¹⁴⁹CD, VI, str. 69; LUCIUS, *Memorie istoriche*, str. 92-93.

¹⁵⁰Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi*, str. 46.

pomiratelji koji su zaoštrenost pokušavali pretvarati u popustljivost i pomirljivost među zavađenim stranama. Takvu ulogu pokušali su odigrati u splitsko-trogirskom sukobu zbog sela Ostroga, koji je nekako završen 1277. godine, iako ne trajno.¹⁵¹ Miješaju se na isti način i u trogirsko-šibenski uskob oko biskupije. Tu ulogu nastojali su izvršiti upravo zato što su tada držali načelnništvo i kneštva u tim gradovima, budući da je dugotrajan sukob i rat samo iscrpljivao ljudsku i materijalnu snagu gradova. Kad su se Bribirci ipak ustalili na trogirskom kneževskom položaju, jer Trogirani nisu mogli odolijevati njihovom pritisku, uz njih je načelnik stranac.¹⁵²

Međutim, knez Juraj I., koji je izabran 1282. godine za trogirskoga kneza,¹⁵³ više obnaša nominalno tu čast i dužnost nego što utječe na gradsku politiku, i tada između Bribiraca i Trogirana nema sukoba. Zahvaljujući političkom ugledu Bribiraca, koji su potrebni Anžuvincima, Trogirani dobivaju 1292. godine zaštitu i sigurnost od gusara na napuljskom dvoru, a Karlo II. ih naziva "fideles et devoti".¹⁵⁴ Jasno je da je Karlo II. ovim jamstvima sigurnosti nastojao privući Trogirane na svoju stranu, ali i pored toga oni mu nisi spremni položiti zakletvu vjernosti, a ugarsko prijestolje smatraju ispražnjenim još i 1303. godine, stoga i u jednoj ispravi stoji: "*regni Vngarie sede vacante*".¹⁵⁵ Trogirani nisu samo pokazivali nepovjerenje prema novoj dinastiji nego i prema banu Pavlu. Naime, Trogirani su donijeli zaključak da se banu Pavlu ništa ne kaže o zahtjevu kralja Karla Roberta da ga priznaju, dok sam ban od općine to ne zatraži. No, pored nepovjerenja prema Bribircima, njihovi odnosi imaju miran tijek. To, među ostalim, potvrđuje isprava Jurja I., kneza dalmatinskih i primorskih gradova, izdana u njegovu dvoru u Klisu 1303. godine (Datum in castro Clissi, in camera domini comitis), kojom se potvrđuje da zemlja Podmorje pripada Trogiranima, te da poslije svoje smrti tu čitavu zemlju općini vraća.¹⁵⁶

Zanimljivo da je ta isprava datirana prema vladanju pape Bonifacija VIII., što se može objasniti tijesnom povezanošću Bribiraca, a naročito Jurja I., s papom, ali i prihvaćanjem političkih pogleda pape Bonifacija VIII., koji je 1302. godine objavio svoju poznatu bulu "Unam sanctam"¹⁵⁷ u kojoj govori o svom vrhovnom pravu nad svjetovnom vlasti.

Mimi odnosi narušeni su 1306. godine, jer ban Pavao tvrdi da mu pripada Podmorje.¹⁵⁸ Dakle, sukob je opet posljedica "bratske nesloge". Odnosi su se zaoštrili, pale su i žrtve, ali 1308. godine dolazi do mira. Mirovni pregovori započeli su

¹⁵¹P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, I, str. 51.

¹⁵²CD, VI, str. 524.

¹⁵³N. KLAJČ, *Trogir u srednjem vijeku*, str. 197.

¹⁵⁴CD, VII, str. 95-96, 100.

¹⁵⁵CD, VIII, str. 5.

¹⁵⁶CD, VIII, str. 51.

¹⁵⁷A. FRANZEN, *Pregled povijesti crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1988., str. 186; F. HEER, *Il medioevo (1100-1350)*, str. 330-331.

¹⁵⁸N. KLAJČ, "Paulus de Berberio", str. 439.

u lipnju 1308. godine u Skradinu. Trogirani nude banu Pavlu odštetu od 50 srebrnih maraka za sve prekršaje koje su napravili protiv bana i njegovog sina Jurja II. Konačni mir utvrđen je 5. VIII. 1308. godine u Ninu.¹⁵⁹ Ban Pavao oprašta Trogiranima sve štete koje su mu nanijeli u zadnje dvije godine pri nastalim razmiricama. Smrt njegovih vjernih službenika Toljena Stučevića, njegova sina Skoronje i Stanoja brata Purcija također im je oprostio, ali uz uvjet da plate u novcu odštetu njihovim potomcima. Od tada pa do kraja Pavlova života u odnosima između Bribiraca i Trogirana nema sukoba. Ovi sukobi koji su imali izrazito imovinsko-pravno obilježje, ipak nisu ozbiljnije poremetili međusobne odnose, a razlikuju se od onih koji će se pojaviti u vrijeme banovanja Mladina II. koji imaju izrazito politički karakter. Ovi sukobi su daleko opasniji, jer je na stranu pobunjenih Trogirana stala Venecija, pa i Pavao II. Bribirski, što rezultira trajnim gubitkom trogirskoga kneštva.¹⁶⁰

Prvi znak opasnog sukoba primijećen je 1315. godine, ali je on relativno brzo i prividno iščezao. Mladin II. je samo privremeno smirio Trogirane, ali je ipak za njega znatno povoljnije nego 1317. godine, otkad nema više Matije Zorina-Cege, jer je on bio najizrazitiji banov protivnik iza kojeg je stajala Venecija.¹⁶¹ Pobošanje odnosa nije bilo trajno jer Venecija ne miruje. Njoj je uspjelo postaviti za trogirskog načelnika svoga čovjeka, Mlečanina Stjepana Manolessa. Ban Mladin II. videći da Venecija ne miruje nastoji preoteti Trogir, povlači nenadan potez i uspijeva Stjepana Manolessa potajno pridobiti na svoju stranu. Nasilno ponašanje Stjepana Manolessa u Trogiru navelo je Trogirane da ga protjeraju iz grada te je Mladinov posredni put, tj. pokušaj da preko Stjepana Manolessa zadrži Trogir pod svojim utjecajem, propao.¹⁶² Nakon toga Mladin nasilno pokušava zauzeti Trogir, a kako ne uspijeva, počinje pustošiti trogirski polja.¹⁶³ Tada Venecija svim silama radi na tome da dva nekad zavađena grada, Trogir i Šibenik, izmiri te ih suprotstavi banu Mladinu, u čemu i uspijeva. Međutim, bojišnica prema Mladinu postat će daleko šira, jer će se u nju uključiti i njegova braća Pavao II. i Grgur II., a kasnije i drugi hrvatski velikaši. Ne smijemo zaboraviti da je Pavao II. još 1312. godine, nakon podjele vlasti u obitelji, postao trogirski knez,¹⁶⁴ ali je sasvim sigurno u bratovu sukobu s Trogiranima stajao na njihovoj strani, čekajući trenutak da zadrži i proširi svoju osobnu vlast na račun bratove. Naime, ni jednim potezom nije pokušao zaustaviti Trogirane i do kraja moći Bribiraca zadržao je trogirsko kneštvo. Zato je 24. IV. 1322. sklopio ugovor i savez (unionem, et societatem et confederationem) protiv bana Mladina. Točke ugovora su sljedeće:¹⁶⁵

---

¹⁵⁹CD, VIII, str. 185-187, 196-197.

¹⁶⁰P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, I, str. 72-73.

¹⁶¹Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 124.

¹⁶²Listine, I, str. 328, 329.

¹⁶³Mica Madius, *Historia*, str. 41-42.

¹⁶⁴LUCIUS, *Memorie istoriche*, str. 149.

¹⁶⁵CD, IX, str. 60-62.

1. Knez Pavao se obvezuje podići protiv bana Mladina i njegovih pristaša, ili bio kojih drugih trogirskih neprijatelja, ustanak i proglašiti trajan rat kojega mora započeti do Petrova iste godine ili prije ako bude mogao.
2. Pavao se ne smije izmiriti s banom Mladinom ili s drugima koji su, ili će biti, neprijatelji grada Trogira bez odobrenja Trogirana.
3. Ako sklopi savez s drugim osobama protiv bana Mladina, treba pitati Trogirane žele li i oni pristupiti tom savezu.
4. Trogirani obećavaju da će kneza Pavla postaviti za zapovjednika trogirске vojske.
5. Knezu Pavlu i njegovim ljudima dopušta se dolaziti u Trogir, a Trogirani će ih hraniti i pomagati kao svoje.
6. Trogirani će pomagati kneza Pavla da dobije banstvo u Hrvatskoj, a on će ako taj položaj dobije morati ostaviti sva njihova prava, časti i povlastice i ne će ništa moći drugo tražiti nego što mu po pravu pripada.
7. Ako dođe do mira između bana Mladina s jedne strane i kneza Pavla i Trogirana s druge ili ban umre, Trogirani se obvezuju da će knezu Pavlu za života davati godišnje "propter rebellionem et guerram" koji knez mora povesti 1.000 libara.

Ovaj kondotjerski ugovor koji je Pavao II. sklopio s Trogiranima otkriva nam razloge gotovo višegodišnje šutnje kneza Pavla u povremenim sukobima između Trogirana i njegova brata bana Mladina. Pavao je čekao zgodnu priliku da istupi protiv brata, a ta je naišla u općoj promjeni odnosa snaga u Hrvatskoj i Dalmaciji, te u širem okviru Jadrana i Ugarske, a koje su bile vrlo nepovoljne za bana Mladina. Banski položaj sigurno je najveći Pavlov cilj.

Na sjeverozapadu svog banata zauzima ban Pavao, u župi Podgorje (iuppa sub Alpius) koja se prostirala od Obrovca do Jablanca na južnim obroncima Velebita, utvrđeni grad Bag (lat. Scrisia, Scrisa, Scripsalea, Scissalea, današnji Karlobag) i u njemu postavlja svog čovjeka kneza Stojana. On je u Pavlovo ime upravljao gradom i pobirao trgovačke dadžbine.¹⁶⁶ Odatle je ban Pavao mogao lakše utjecati na otoke pred obalom koji su priznavali mletačku vlast. Stoga Pavao nastoji povlasticama privući u prvom redu Rabljane kako bi ojačao svoj položaj i u tom dijelu Jadrana.

---

¹⁶⁶Vj. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, str. 83; B. GUŠIĆ, Naseljenje Like do Turaka, *Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Historijski arhiv u Karlovcu, *Zbornik* 5, Karlovac 1973., str. 40.

U Skradinu, svom sjedištu, izdaje ban Pavao 4. I. 1307. godine dvije povelje Rabljanima. Prva se odnosi na slobodno trgovanje rapskih trgovaca "po čitavom vladanju našem i banovini", a u drugoj potvrđuje "sve posjede", pašnjake i lugove što ih imaju u njegovoj državi,¹⁶⁷ a što se odnosi na Jablanac, koji je još 1251. godine poveljom bana Stjepana od Gut Keleda postao slobodni kraljevski grad,¹⁶⁸ i druga mjesta. Ban Pavao i rapski knez Marko Michieli bili su, prema riječima samog bana, "intimni prijatelji": u spomenutoj ispravi od 4. I. 1307. godine ban kaže da je knez Michieli "honorabilis comes Arbensis amicus noster intimus et precipuus". To prisno prijateljstvo upalo je u oči i novijim znanstvenicima, kao npr. S. Antoljaku¹⁶⁹ i N. Klaić.¹⁷⁰ Stoga S. Antoljak zaključuje da je Rabljane ban Pavao "pridobio za se dvjema darovnicama (4. I. 1307.), koje su vrijedne proučavanja i pozornosti i koje pobijaju Pragu tvrdnju da Rabljani nisu živjeli u "iskrenom prijateljstvu i ljubavi prema Pavlu i njegovoj banovini".

Sasvim prihvatljivo rješenje tog problema dao je L. Margetić koji ističe da je takvo prijateljstvo doista čudno u vrijeme kada su Mlečani zapleteni u ogorčenu borbu s papom i njegovim štićenikom Karlom Anžvincem, a dakako i s Karlovim pristašom banom Pavlom. Stvar postaje jasnijom ako uzmemo u obzir dvoličnu ulogu kneza Marka Michielija, koji je s jedne strane kao rapski knez bio predstavnik mletačkih interesa i tako se i ponašao, kada primjerice odobrava odluku rapske općine od 1282. godine kojom se odobrava oružana intervencija u korist Mletaka, a protiv obitelji Šubić povodom osvajanja Omiša od strane Jurja Šubića, brata bana Pavla; a s druge strane je kao vrlo imućni posjednik na veliko pozajmljivao Anžvincima znatna financijska sredstva, i to unatoč strogim zabranama Mletaka, te napokon od Anžvinača stekao razne osobne privilegije i koristi.¹⁷¹ Što je posrijedi? Ban Pavao i knez Marko Michieli bili su naprosto politički "prijatelji", u prvom redu s obzirom na Anžvince, od kojih su i jedan i drugi imali u vidu razne koristi. Dakako da je Michielijevo "prijateljstvo" moralo biti opreznije izražavano od Pavlova, jer je Michieli oprezno i vješto sjedio na dvije stolice. U tom svijetlu treba promatrati potez papina legata Gentilisa, koji je 17. VIII. 1308. godine Andriju, sina Marka Michielija, primio za svog dvorjanika,¹⁷² i istovjetni potez toga legata iz iste godine kojim je takvu čast ukazao i Pavlovu sinu Jurju II. Očito je da je djelatnost papina legata bila usmjerena na utvrđivanje već postojećega prijateljstva prema Anžvincima i Šubića i Michielija. Margetić je ustvrdio da su

¹⁶⁷CD, VIII, str. 131-133; S. ANTOLJAK, Ban Pavao Bribirski, str. 21.

¹⁶⁸N. KLAJČ, Kako Jablanac postaje slobodni kraljevski grad 1251. god., *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, XVIII, Rijeka 1973., str. 203-213.

¹⁶⁹S. ANTOLJAK, *Izvori i literatura i prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797*, Zadar-Rab 1986., str. 26.

¹⁷⁰N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, str. 55.

¹⁷¹L. MARGETIĆ, O napadačima iz prvog čuda legende o sv. Krištoforu, *Jadranski zbornik*, X, 1976.-1978., str. 111 bilj. 31.

¹⁷²CD, VIII, str. 216.

Rabljeni između 1311. do 1312. priznavali vlast bana Pavla Šubića kada su u sukobu između Zadrana i Mlečana istupali otvoreno protiv posljednjih te su nanijeli štete Krčanima i Pažanima koji priznavahu mletačku vlast.

O odnosu Bribiraca prema Zadru rečeno je ranije. Ponovimo samo to da su Zadrani u Bribircima gledali osloboditelje od mletačke tiranije. Mladin II., postavši zadarski knez, mogao se održati na tom položaju samo poštivajući gradske povlastice, što se i vidi iz njegova oprezna nastupa prema Zadranima.¹⁷³

Za Pažane je S. Antoljak iznio podatak, iz neobjelodanjene isprave iz Luciusove ostavštine, da su oni po nalogu zadarske općine 1308. godine "in galeis et lignis" intervenirali s ljudima u akciji oslobađanja Pavlova sina Mladina koji se nalazio "in carceribus Regis Rascie". Ban Pavao je doista za tu "uslugu" bio zamolio zadarske poslanike, a Zadar nije imao razloga odbiti njegovu molbu.¹⁷⁴

Bribirci su potkraj XIII. stoljeća uspjeli preuzeti mjesto omiških knezova u jednom dijelu omiške kneževine i time su morali odrediti svoj stav prema Omišanima. Taj odnos se najbolje može uočiti iz povlastice koju je omiškoj općini dao knez Juraj II. 30. V. 1315. godine u Klisu. On im potvrđuje dotadašnja "prava i stare občaje", ali zbog "vjernosti i usluga neprekidne vjernosti, koje su njemu i njegovoj kući (nobis et domui nostrae) činili plemići, narod i čitava omiška općina u vrijeme potrebe (in necessitatis tempore), ne štedeći troškova, truda i osoba, nego izlažući ih slobodno opasnostima i smrti", on im daje šire povlastice od dotadašnjih. One se sastoje u sljedećem:¹⁷⁵

1. Kaštelana će birati po svojoj volji, a ukoliko učini neku nepravdu zbog koje zaslužuje da ga skinu, on će ga skinuti.
2. Suće i ostale općinske službenike plemići i vijećnici izabrat će svojevolumno svake godine. Slobodno će sebi uzeti svećenika.
3. Vraća im nepravdom otete posjede i potvrđuje im sve njihove zemlje, vinograde, kuće i druge posjede.
4. Omišani moraju knezu Jurju služiti jednim brodom od 18 vesala do Solina o svom trošku, a dalje na njegov trošak.
5. Oslobađa ih vojničkih dužnosti po kopnu i moru, te ostalih službi.

---

¹⁷³CD, VIII, str. 294, 295, 308.

¹⁷⁴S. ANTOLJAK, Ban Pavao Bribirski, str. 56.

¹⁷⁵CD, VIII, str. 394-395.

6. Kaštelan im smije suditi samo u Podgrađu i u nazočnosti omiških sudaca, a knez Juraj i njegov zamjenik ih ne će pozivati na sud dalje od Žrnovnice.
7. Prepušta im sve prihode koji se ubiru u općini i odriče se prihoda od općinske mesnice.
8. Obećaje da ne će smetati trgovinu solju.
9. Omišanima ostaje sav prihod njihovih kmetova, ali knezu pripada polovica od poreza prekomorskih gradova, dok druga polovica pripada općini.
10. Precizno je dogovorena podjela plijena iz gusarskih pothvata između kneza i Omišana.

Na kraju se isprave knez Juraj, zajedno sa svojim sinovima, zaklinje da ne će raditi protiv izdane povlastice. Prema tome, možemo reći da je odnos Bribiraca, a posebno Jurja II., prema omiškoj općini bio više nego pošten, jer im je ostavio sve stare povlastice, štoviše, on ih je znatno proširio. Njegovi materijalni interesi i prihodi su neznatni, a odnose se samo na neke poreze i dio gusarskog plijena koji mu kao vrhovnoj vlasti pripada. Prema tome, pristrano pisanje splitskog kroničara Mihe Madijeva¹⁷⁶ o, tobože, tiranskom odnosu Bribiraca prema primorskim gradovima u izvornom materijalu uopće nema potvrde. U njegovoj žučljivoj pristranoj i nepravednoj ocjeni "odražava se stoljetni antagonizam između grada i sela, između Hrvata izvan dalmatinskih gradova i gradova samih, koji u doba Bribiraca dobiva osobito oštre oblike".¹⁷⁷

Tako se i u našem prostoru javlja ova karakteristična suprotnost srednjovjekovnog društva, koja političku vlast susjednih bribirskih knezova počinje u gradovima u trećem desetljeću XIV. stoljeća osjećati kao teret kojega se gradovi žele osloboditi i u čemu nailaze na podršku Venecije.

Slom vlasti Šubića Bribirskih

Pobuna Šibenika i Trogira, uz podršku Venecije, bila je samo početak otvaranja znatno šire "bojišnice" protiv Mladinove banske vlasti. Protiv njega ustaju njegovi vazali: Kurjakovići, Stipanići, Mihovilovići, Nelipići, pomognuti oružanom silom Babonića i Kotromanića. Do konačnog rascjepa između Mladina i njegovih vazala došlo je na skupu hrvatskih knezova u ožujku ili travnju 1322., na kojem je Mladin

---

¹⁷⁶Mica Madius, *Historia*, str. 44-45.

¹⁷⁷N. KLAJČ, *Izvori za hrvatsku povijest*, str. 182.

tražio njihovu podršku protiv Šibenika i Trogira.¹⁷⁸ Mladinova braća Grgur II. i Pavao II. zbog osobnih interesa prelaze također na stranu Šibenčana i Trogirana, kojima se pridružuju i krčki knezovi,¹⁷⁹ iako su se dotada slabo uplitali u hrvatske i dalmatinske prilike. Mladinova politička i vojnička situacija postala je vrlo teška, gotovo bez ikakvih izgleda pred nadmoćnom silom protivnika čije je nastupanje odobravao i sam vladar. Potisnut jakim vojničkim savezom hrvatskih knezova i slavonskog bana Ivana Babonića i Kotromanića, Mladin odstupa prema jugu svoje banovine, gdje se nalaze snage njegova brata Jurja II. koji je jedini ostao uz njega. U povlačenju prema jugu sukobio se sa svojim neprijateljima koje je predvodio slavonski ban Ivan Babonić kod Blizne 1322. godine i pretrpio poraz. Mladin se sklanja u Poljica, a zatim u Klis.¹⁸⁰ Kroz to vrijeme Šibenčani i Trogirani ostvaruju premoć na moru, te pomognuti mletačkim brodovljem i plaćenicima osvajaju i pljačkaju Skradin i Omiš. Knez Juraj II. prisiljen je povući se u Klis.¹⁸¹ Kako je početkom jeseni stigao u Knin kralj Karlo I., ban Mladin preko svoga brata Jurja uspostavlja vezu s vladarem. Kralj je u Kninu primio Mladina i lišio ga slobode. Odveo ga je u Ugarsku gdje je u zarobljeništvu umro negdje prije 1331. godine.¹⁸²

Bio je to pad moći Bribiraca. Izgubili su nasljednu bansku čast u Hrvatskoj, gospodstvo nad Bosnom i Humom, te kneštva ne samo u Trogiru i Šibeniku nego uskoro i u Splitu 1327. i Ninu 1329., koji su se također podvrgli mletačkoj vlasti.¹⁸³

Od prostrane državine ostala im je županija Bribir, te još za neko vrijeme utvrđeni gradovi: Ostrovica, Skradin, Klis i Omiš.¹⁸⁴ Tako su bili gotovo vraćeni na onu polaznu točku s koje su počeli svoj politički uspon do dinastičke moći.

Uzroci Mladinova pada su višestruki. Jačanje pozicija Venecije nakon ferarskog rata na istočnoj jadranskoj obali uvjetovano je uklanjanjem vlasti Bribiraca. Stoga se njene težnje poklapaju s težnjama dalmatinskih i nekih hrvatskih gradova da se riješe vlasti Bribiraca. Zajednički cilj ih je za neko vrijeme povezao, te Venecija podržava one snage koje u tim gradovima nisu naklonjene Mladinu. Hrvatski velikaši samo su se prividno pomirili s jačanjem moći Bribiraca. Velikaška zavist vidjela je u Mladinu II. suparnika, a kako su političke težnje vladara bile slične, njegov pad ništa nije moglo zaustaviti.

¹⁷⁸Mica Madius, *Historia*, str. 42.

¹⁷⁹Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi*, str. 132.

¹⁸⁰Mica Madius, *Historia*, str. 46; N. KLAJČ, *Izvori za hrvatsku povijest*, str. 183-184.

¹⁸¹Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi*, str. 134.

¹⁸²Vj. KLAJČ, Ban Mladin II Šubić, *Vienac*, 29/1897., 35, str. 562-563; F. ŠIŠIĆ, Pad Mladena Šubića bana hrvatskoga i bosanskoga. Istorička studija, *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 14/1902., VII-XII, str. 335-366.

¹⁸³G. NOVAK, *Povijest Splita*, I, str. 198; M. NOVAK-SAMBRAILO, Političko-upravni položaj Nina u doba Mletačke republike, *Povijest grada Nina*, Zadar 1969., str. 157, 159.

¹⁸⁴Vj. KLAJČ, *Bribirski knezovi*, str. 140.

Kralj Karlo Robert je imao sasvim drukčije poglede na uređenje države od svojih prethodnika na ugarsko-hrvatskom prijestolju, pa je likvidirao plemićku oligarhiju u Ugarskoj.¹⁸⁵ Na putu jačanja autoriteta i izgradnje centralističke vlasti kralju su u Hrvatskoj stajali Bribirci, odnosno Mladin II. Sudar nove politike prenesene iz Napulja s oligarhijskom tendencijom u takvom odnosu snaga neminovno je morao dovesti do Mladinova pada. Obiteljski prikriveni sukob, koji se poslije pretvorio u otvoreni, samo je ubrzao Mladinov pad. I ovdje su opći povijesni uvjeti jači i od najjačih ličnosti.

* * *

Prikaz uspona i pada moći Bribiraca daje osnovu za ocjenu o njihovoj povijesnoj ulozi. Pristrane i nepravedne ocjene splitskog pisca Mihe Madijeva, koji "dokazuje" njihovu "tiraniju" nekim primjerima, a koje su u Luciusovu djelu "De Regno Dalmatiae et Croatiae" nekritički prihvaćene i razrađivane, nemaju u povijesnim izvorima potvrde. Tako je uskovidnost splitskog kroničara kojim je njegovo djelo prožeto namjerno prenesena u djelo inače kritičkog historioografa, te je duže vrijeme, tj. gotovo do pojave Vjekoslava Klaića, u krivom svijetlu prikazivala ovu hrvatsku velikašku obitelj. Njihov nagli uspon počeo je u vrijeme banovanja Pavla I., koji je znao iskoristiti sukob dviju dinastija za ugarsko prijestolje i postići takve političke uspjehe koji su nadmašili sve dotadašnje političke vlasti do XIV. stoljeća u Hrvatskoj i na Jadranu. Oni su uspjeli organizirati čvrstu političku vlast kad ni Budim ni Napulj to nisu bili u stanju, te su ubacivanjem u prazan politički prostor Hrvatske i Dalmacije stvamo zamijenili kraljevsku vlast i sprječili šire dinastičke sukobe u tom prostoru. Njihova politička snaga nije se zaustavila samo na granicama Hrvatske i Dalmacije nego su svojoj vlasti priključili Bosnu, jedan dio Neretvanske kneževine i Hum. Na taj način su Bribirci ojačali veze zapadne Bosne sa srednjo-dalmatinskim gradovima, svojim prirodnim izlazom na more, i dali šireg zamaha trgovini primorja i unutrašnjosti. Ne zaboravimo da je ban Pavao 1307. godine naznačio u povelji Rabljanima da mogu trgovati i u Bosni. Tako se je Bosna još jednim svojim dijelom približila primorju.

Jasno je da su se Bribirci, a naročito Pavao I., nastojali što više osamostaliti i teritorijalno proširiti. Ta su nastojanja pozitivna, jer se jaka vlast Bribiraca izdigla iznad vrlo uskog plemićkog partikularizma koji je vodio potpunom raspadanju bilo kakve središnje vlasti i još jačem zatvaranju postojećih društvenih okvira. Izdizanje Bribiraca do dinastičke moći značilo je obranu posebnog političkog položaja Hrvatske, u kojoj je dotadašnja strana, Arpadovska dinastija imala samo nominalnu vlast.

Povezivanjem Dalmacije i Hrvatske pod političkom vlašću Bribiraca utr je put kojim su se kretala i kasnija nastojanja prema političkim interesima.

---

¹⁸⁵B. HOMAN, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria*, str.

Politički ugled Bribiraca prelazi granice teritorija kojim vladaju. Ban Pavao je poznat u Napulju, Budimu, Rimu, Veneciji i Srbiji. Dubrovčani ga uzimaju za suca u međusobnim sporovima.

Bribirski višestrani uspjesi, a naročito na političkom polju, nameću nam zaključak da se njihova uloga u hrvatskoj prošlosti može u cjelosti samo pozitivno ocijeniti.

Ovdje je dana sažeta slika nastanka dominija Šubića bez zalaženja u pojedinosti, pa ostaje otvorenim još čitav niz zanimljivih pitanja iz prošlosti ove naše najvažnije i najpoznatije dinastičke porodice.

Jedno je ipak neosporno: nikad u hrvatskim zemljama niti jedna velikašaka porodica nije razvila tako jaku dinastičku vlast, pa nam i ta činjenica daje pravo da Pavla i njegova sina Mladina II. svrstamo među najveće samostalne dinaste u hrvatskoj prošlosti. Bribirci su prvi nakon nekoliko stoljeća ostvarili potpunu vlast nad hrvatskim prostorom, ostvarili "dominij" Dalmacije i Hrvatske, zagospodarili makar za kratko vrijeme Zadrom, dalmatinskom metropolom, i bili suvereni vladari na moru i kopnu. Putem kojeg su utri krenuo je u drugoj polovici XIV. stoljeća ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. Anžuvinać.

Miroslav Granić: THE ADRIATIC POLICY OF THE FAMILY OF ŠUBIĆ OF BRIBIR

S u m m a r y

It is an indisputable fact that the "Dominion of Dalmatia" depended on the rule in the Dalmatian towns. so the struggle for power over the towns-communes was, at the same time, the struggle for the domination over the Adriatic area in general. Therefore it comes as no surprise that the Family of Šubić of Bribir, as the most powerful dynasts in Croatia, directed their special attention and interest, from as early as the late 13th century, exactly to the Dalmatian towns. By taking advantage of the dispute between two dynasties over the Hungarian-Croatian crown, the Šubić family had managed to achieve such political success which surpassed all preceding political powers in the entire period from the extinction of the Croatian national dynasty until the 14th century; especially so in the Adriatic area, where the towns managed to impose as a political power, at the time when neither the king nor the Duke of Venice could.